Revitalizacija kulturne baštine Slavonije i Baranje kao potencijal razvoja kulturnih i kreativnih industrija

Poljak, Roko

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:808102

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE IN OSIJEK

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU – ODSJEK ZA KULTURU, MEDIJE I MENADŽMENT

SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ – KULTURALNI MENADŽMENT

ROKO POLJAK

REVITALIZACIJA KULTURNE BAŠTINE SLAVONIJE I BARANJE KAO POTENCIJAL RAZVOJA KULTURNIH I KREATIVNIH INDUSTRIJA

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:

Doc.dr.sc. Marta Borić Cvenić

Osijek, 2019.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

SADRŽAJ

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI 4
SAŽETAK 2
ABSTRACT 3
1. UVOD 4
2. POSTINDUSTRIJSKO DRUŠTVO 5
3. RAZVOJ INDUSTRIJE SLAVONIJE I BARANJE 6
3.1. Početci razvoja industrije u Slavoniji i Baranji 6
3.2. Pojava industrije u Osijeku 8
3.3. Pojava industrije u Vukovaru 10
3.4. Eksploatacija slavonskih šuma i nastanak industrijskih gradova 11
3.5. Pojava industrije u Baranji 12
4. Iskorištavanje kulturne baštine Slavonije i Baranje za kreiranje i jačanje lokalne kulturne i kreativne industrije 14
4.1. Kriteriji za diferencijaciju urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja 14
4.2. Ruralne sredine 15
4.3. Urbane sredine 17
5. Registrirana kulturna baština na području Slavonije i Baranje 20
5.1. Sakralna kulturna baština 20
5.2. Profana kulturna baština 22
5.3. Revitalizacija profane kulturne baštine 24
6. POTENCIJALNE LOKACIJE ZA REVITALIZACIJU I RAZVOJ KULTURNE I KREATIVNE INDUSTRIJE 27
6.1. Kožara 27
6.2. Manjež 29
6.3. Šibicara 31
6.4. OLT 33
7. POPULARIZACIJA SEKTORA KULTURNE I KREATIVNE INDUSTRIJE U OSIJEKU 34
8. ZAŠTO OČUVATI KULTURNU BAŠTINU? 35
10. EMPIRIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA 36

10.1. Određenje problema istraživanja 36
10.2. Metodologija istraživanja 37
10.3. Obrada podataka i rasprava 40
9. ZAKLJUČAK 50
LITERATURA 51
POPIS PRILOGA 56

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Roko Poljak potvrđujem da je moj diplomski rad

pod naslovom Revitalizacija kulturne baštine Slavonije i Baranje kao potencijal razvoja kulturnih i kreativnih industrija

te mentorstvom doc. dr. sc. Marte Borić Cvenić

rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanove.

U Osijeku, 11.09.2019.

Potpis

_____

SAŽETAK

Industrija je kroz vrijeme postala sinonim za Slavoniju i Baranju, stoga ne čudi da su oduvijek bili usko povezani pojmovi, ali u novije vrijeme pojam industrije više ne predstavlja istu stvar, odnosno klasične tvornice nestaju, a otvara se prostor razvoju modernijih i inovativnih industrija, onima iz područja kulturne i kreativne industrije. U procesu urbanizacije također se pojavljuje problem prepoznavanja i očuvanja sve češće ugrožene kulturne baštine, kako materijalne tako i nematerijalne. Kako bi se identitet i kultura lokalne zajednice očuvala potrebno je stoga sustavno raditi na očuvanju i revitalizaciji kulturne baštine kako ona ne bi postala žrtva divlje urbanizacije i pritom nestala, a upravo kulturna i kreativna industrija kreira put prema razvoju, ali i očuvanju kulturne baštine Slavonije i Baranje. Pojam tradicionalne, odnosno klasične industrije ne mora nužno nestati prilikom kreiranja i razvoja kulture i kreativne industrije, industrijska kulturna baština svojom prenamjenom ima priliku biti podsjetnik na nekadašnju slavu, ali i svakodnevna inspiracija novim poduzetnicima, ali i drugim građanima kako za uspjeh nije dovoljna samo prolazna slava i trenutačni uspjeh, već da se ključ uspjeha krije iza svakodnevne prilagodbe novijim gospodarskim trendovima. Projekti revitalizacije svih vrsta kulturne baštine moraju biti prioritet lokalne samouprave, ali i čitave države s obzirom da se radi o veoma atraktivnim, ali ujedno i zahtjevnim i iznimno skupim projektima, ali koji će zasigurno nakon realizacije još mnogo godina kasnije ubirati plodove svoga rada kako kroz jačanje identiteta naroda, ali i kroz sve brže rastući kulturni turizam. Nažalost važnost očuvanja kulturne baštine je i dalje na veoma niskim razinama te se kroz edukacije, projekte i manifestacije mora obrazovati širi krug ljudi kako bi se potencijal razvoja sektora kulture zaista osjetio.

Ključne riječi: Kulturna baština, kulturna i kreativna industrija, revitalizacija, Slavonija i Baranja

ABSTRACT

The industry has become synonymous with Slavonia and Baranja over time, so it is not surprising that the concepts have always been closely linked, but more recently the term industry no longer represents the same thing. The classic factories are disappearing and it opens up space for the development of more modern and innovative industries, more precisely for those in the cultural and creative industries. The problem of recognizing and preserving increasingly endangered cultural heritage, both tangible and intangible is also emerging in the process of urbanization. In order to preserve the identity and culture of the local community, it is therefore necessary to work systematically to preserve and revitalize the cultural heritage so that it does not fall prey to wild urbanization and thus disappears, and it is the cultural and creative industry that is creating the path to the development and preservation of the cultural heritage of Slavonia and Baranja. The notion of traditional or classical industry does not necessarily disappear when creating and developing culture and creative industries. Industrial cultural heritage with its transformation has the opportunity to be a reminder of its former glory, but also an everyday inspiration to new entrepreneurs, as well as to other citizens, that not only a previous fame is enough for success, but rather the key to success lies behind the daily adjustment to recent economic trends. Revitalization projects of all kinds of cultural heritage must be a priority of local self-government, as well as of the entire state, since these are very attractive, but also demanding and extremely expensive projects, but which will certainly after realization many years later, reap the benefits of their work through strengthening the identity of the people, but also through the rapidly growing cultural tourism. Unfortunately, the importance of preserving cultural heritage is still at a very low level, and through education, projects and events, a wider circle of people needs to be educated in order to truly feel the potential of developing the cultural sector.

Key words: Cultural heritage, cultural and creative industry, revitalization, Slavonia and Baranja

1. UVOD

Ako bi pratili cjelokupni tijek razvoja čovječanstva uočili bi kako se svakom novom izmjenom generacija kreiraju novi pogledi na svijet, novi načini rada te kako društvo sve više odmiče od nekadašnjih normi i načina života. To se može uočiti na primjeru religije, urbane kulture poput glazbe, filma, likovne umjetnosti, zatim tehnologije, ali i gospodarstva. Ipak, društvo ne može, ali i ne želi tako lako ukloniti podsjetnike prošlih vremena, naprotiv, kreiraju se tendencije da se ti podsjetnici revitaliziraju na način da im se oduzme stari, zastarjeli i neuspješan imidž te da im se umjesto njega usadi novi, koji će pak u isto vrijeme čuvati staro, ali i promovirati novo. Ovaj trend najbolje se vidi u primjeru gospodarstva, onog koje je nestalo i onog koje sve jače raste. Dakako ovdje se govori o propaloj masovnoj industriji i o relativnoj novoj industriji, onoj baziranoj na kulturi i kreativnosti koja nerijetko svoje prostore pronađe upravo u onoj nestaloj industriji. Kako je do toga došlo i kakvu korist kulturna i kreativna industrija može donijeti društvu upravo je glavna tema ovoga rada.

2. POSTINDUSTRIJSKO DRUŠTVO

Fenomen tranzicije iz industrijskog u postindustrijsko društvo prvi je opisao američki sociolog Daniel Bell u svojoj knjizi 'The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting' koja je objavljena 1973. godine (C. Robinson, 2013:n.p.). Bell navodi kako se suvremeno društvo sve više širi i razvija u sferu pružanja „ljudskih usluga“ od kojih su najizraženije medicina i obrazovanje. Upravo razvoj medicine i obrazovanja dovodi do povećanja produktivnosti, prije svega jer su ljudi prilikom obrazovanja postali pismeniji, ali i zbog razvoja medicine sve rjeđe oboljevaju od teških bolesti te imaju više vremena posvetiti se poslu (Anonymus 1, n.d.:n.p.).

Daniel Bell istaknuo je nekoliko ključnih odrednica postindustrijskog društva (C. Robinson, 2013:n.p.):

1. Prijelaz od proizvodnje robe do proizvodnje usluga, uz vrlo malo tvrtki koje izravno proizvode bilo koju robu.
2. Zamjena manualnih radnika s tehničkim i stručnim radnicima - poput računalnih inženjera, liječnika i bankara – a izravna proizvodnja robe premješta se drugdje.
3. Zamjena praktičnog znanja s teorijskim znanjima.
4. Veća pažnja posvećena je teorijskim i etičkim implikacijama novih tehnologija, koje pomažu društvu izbjeći neke od negativnih značajki uvođenja novih tehnologija, poput nesreća u okolišu i masovnih rasprostranjenih prekida napajanja.
5. Razvoj novijih znanstvenih disciplina - poput onih koji uključuju nove oblike informacijske tehnologije, kibernetike ili umjetne inteligencije - za procjenu teorijskih i etičkih implikacija novih tehnologija.
6. Jači naglasak na sveučilištima i veleučilišnim institutima, koji proizvode diplomante koji stvaraju i usmjeravaju nove tehnologije ključne za postindustrijsko društvo.

3. RAZVOJ INDUSTRIJE SLAVONIJE I BARANJE

Kako bi u potpunosti mogli shvatiti opsežnost novog pokreta reindustrijalizacije, odnosno revitalizacije kulturnih dobara na području Slavonije i Baranje, moramo prije svega shvatiti njihovu povijesnu vrijednost i utjecaj koji imaju na kreiranje današnjeg imidža Slavonije i Baranje.

Nakon oslobođenja od Osmanlija 1691. godine, Osijek kao najveći grad i ostatak oslobođenog teritorija Slavonije i Baranje bili su dio izrade novog intervencijskog plana iz Beča koji je za zadatak imao kreirati novu vojno utvrđenu granicu, nove urbanističke planove, ali i naseljavanje stanovništva (Plevnik, 1987:33). Među narodima koji naseljavaju prostore Slavonije i Baranje nakon oslobođenja od Osmanlija pojavljuje se velik broj Nijemaca, Mađara, Slovaka i Rusa koji su u početku bili ponajviše pripadnici seljačkog radničkog sloja. Ipak tijekom 19. stoljeća možemo uočiti rastući broj visoko obrazovanih pripadnika njemačke nacionalnosti koji su radili kao upravitelji, ekonomi, provizori na komorskim dobrima (Galiot Kovačić, J. (2008) Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. godine. *Etnološka istraživanja*, (12/13) - str. 214.).

3.1. Početci razvoja industrije u Slavoniji i Baranji

Danas se Slavoniju i Baranju najčešće promatra kao većinski poljoprivrednu i industrijsku, što ona i jest unazad nekoliko stoljeća. Ne čudi stoga da je i sama industrija ostavila traga u vidu kulture same regije, iako je trend industrijalizacije u odnosu na druge trendove koji su obilježili Slavoniju i Baranju relativno novog datuma. Iako su se Slavonija i Baranja ubrzano oporavljale od duge Osmanske vlasti koja je zapustila regiju, većih gospodarskih subjekata u vidu industrije nije bilo sve do 19. stoljeća. Početke industrijske proizvodnje možemo uočiti po cijeloj Slavoniji, počevši od osječke pivovare osnovane 1697. godine, ali prvi zapisi pivarske aktivnosti u gradu Osijeku datiraju još u 1664. godinu (Pavošević, 2017:n.p.), valpovačke pivovare iz 1722. godine (Aničić, 2013:n.p.), brodogradilišta u Osijeku iz 19. stoljeća (Plevnik, 1987:55), prve tiskare u Slavoniji osnovane u sklopu franjevačkog samostana u Osijeku 1735. godine (Batorović, M. (1990). Sakralna

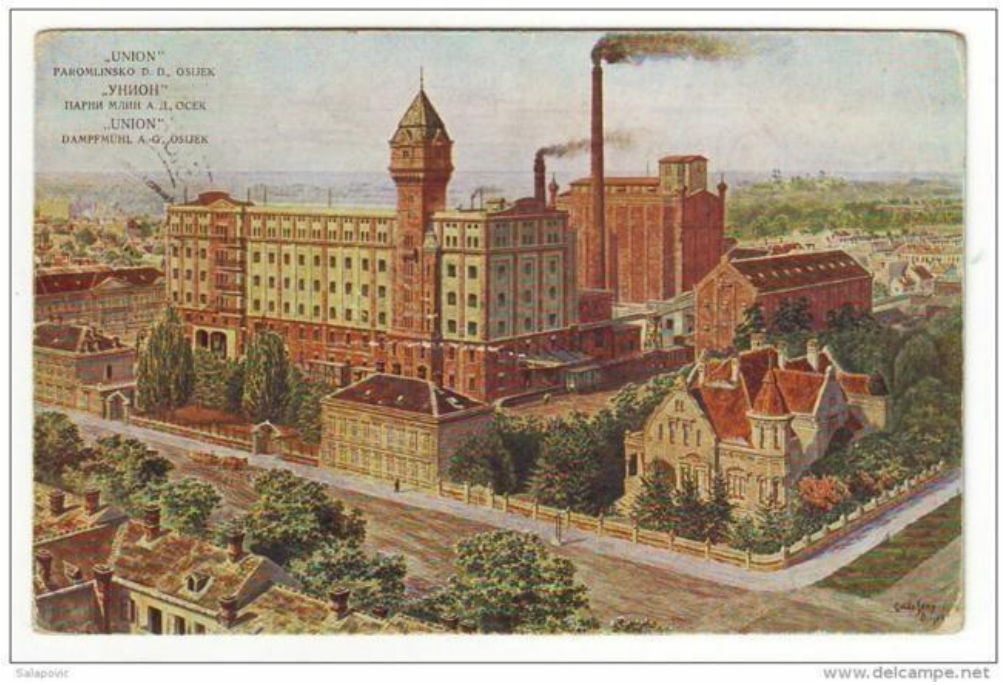
zbirka franjevačkog samostana u Osijeku, Informatica museologica, 20 (3-4) – str. 53), suknara u Vukovaru osnovana 1773. godine, staklane u Seoni kod Našica iz 1771. godine (Nadilo, B., Regan, K. (2015). Tragovi i naznake predindustrijske baštine u Hrvatskoj: Sustavno potiranje razvoja manufakture u Hrvatskoj, *Građevinar* 67 (2) - str. 178), staklane na Papuku iz 1801. godine (Anonymus 2, 2008:n.p.) i brojne druge. Prema podacima osječke komore iz 1850. godine u Slavoniji se razvilo 8 značajnijih naselja gdje je djelovalo 93% ukupnog broja trgovaca i 72% ukupnog broja obrtnika na području Slavonije. Ta naselja bila su Osijek, Vukovar, Požega, Virovitica, Đakovo, Pakrac, Valpovo i Dalj (Karaman I. (1969) Počeci industrijske privrede u Hrvatskoj (1850-1860). *Radovi filozofskog fakulteta – Historijska grupa grupa*, (6), str. 97-109.)

3.2. Pojava industrije u Osijeku

Osijek kao najveći grad Slavonije i Baranje oduvijek je bio bitan trgovački, obrazovni, kulturni, vojni, ali i industrijski centar regije. Početci industrije vidljivi su u već spomenutoj pivskoj, tiskarskoj i industriji izgradnje brodova. Tiskarsku industriju nastavio je razvijati znameniti Ivan Martin Divald nakon što je izučio tiskarski zanat u Beču. Tiskaru je osnovao 1775. godine, a postojala je sve do 1857. godine (Anonymus 3, nd.:np.). Na početku 19. stoljeća, konkretnije 1825. godine u Osijeku se osniva prva tvornica ulja „Tvornica sirovog rafiniranog ulja Laya – nasljednici“, a 20 godina kasnije osniva se svilana u Donjem gradu koja je zapošljavala 280 radnika, a u Gornjem gradu otvara se kožara Martina Gillminga (Plevnik, 1987:136).

Sredinom 19. stoljeća kreće ubrzana industrijalizacija Osijeka gdje se u svega nekoliko desetljeća osniva velik broj industrijskih poduzeća poput Tvornice poljoprivrednih strojeva Leicht i Bözeti iz 1854. godine, Prvi osječki mlin na valjke u Donjem gradu iz 1861. godine, Tvornica stakle Herzoga i Schwarza iz 1862. godine, Weinmillerova tvornica štrike iz 1864. godine, Reisnerova tvornica šibica iz 1864. godine, Kramerova tvornica likera, esenca i octa iz 1864. godine, Tvornica namještaja R. Kaiser iz 1865. godine, Tvornica koža Josip Barolović u Donjem gradu iz 1873. godine, mlin Engelhardt u Donjem gradu iz 1879. godine, Krausov mlin iz 1880. godine, plinara iz 1884. godine, Radionica strojeva i ljevaonica F. Philipa iz 1887. godine, Parne

ciglane, Tvornice kreča i leda J. N. Schulhof iz 1890. godine, tvornice lana i konoplje iz 1891. godine, Parne pilane A. Sonns i Dietinger iz 1893. godine, Paromlin „Slavonija“ Josipa Kellnera iz 1894. godine i ostale (Ibid.). Početkom 20. stoljeća u Osijeku se osnivaju dva industrijska giganta, tvornica šećera 1906. godine (Anonymus 4, n.d.:n.p.) i Osječka ljevaonica željeza i tvornica strojeva – OLT u 1912. godini (Anonymus 5, n.d.:n.p.), a 1926. godine u Osijeku se uvodi električni tramvaj pa se ujedno za potrebe javnog prijevoza grade kompleksi Remize i Munjare (Lončar-Vicković, S. (2006) „Osječka industrijska arhitektura između 1918. i 1945. godine.“. *Osječka arhitektura 1918.-1945.* HAZU, Osijek – str. 147). Upravo danas kompleksi tvornica OLT, donjogradske kožare, tvornice šibica, silos paromlina Union i željeznička infrastruktura predstavljaju najveći potencijal za revitalizaciju gradskog tkiva i razvoj kulturne i kreativne industrije.

Slika 1. Paromlin u Gornjem gradu

Izvor: http://www.glas-slavonije.hr/323341/3/Silos-paromlina-Union-ceka-nove-ideje-koje-ce-ga-oziviti?fb_comment_id=1688739661141943_1688871101128799

3.3. Pojava industrije u Vukovaru

Prve korake u kreiranju Vukovara kao industrijskog središta možemo pripisati vukovarskim vlastelinima, grofovima Eltz koji su na svom vlastelinskom posjedu u Vukovaru 1846. godine dali sagraditi prvi parni mlin u Hrvatskoj (Galjer, J. (2000) „Industrijska arhitektura u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća". *Historicizam u Hrvatskoj*. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb – str. 139). Potom se 1867. godine osniva tiskara gdje se štampaju prve vukovarske novine na njemačkom jeziku (Anonymus 6, n.d.:n.p.). Krajem 19. i početkom 20. stoljeća grade se brojni industrijski objekti ponajviše mlinovi, vodenice, žitni magazin iz 1860. godine, stara klaonica 1901. godine, tvornica „Selinger" 1921. godine, tvornice „Miller" i „Stolin" 1930. godine, tvornica „Vulkan" 1935. godine i druge (Karač, Z. (1994) Osnovna analiza urbanističko- arhitektonskog razvoja Vukovara. *Prostor* (2) – str. 89-90). Valjalo bi istaknuti i jedinstveni vukovarski vodotoranj sagrađen u secesijskom stilu 1913. godine, rijedak primjer secesijske industrijske arhitekture u Hrvatskoj (Damjanović, D. (2009) Stari vukovarski vodotoranj iz 1913. godine. *Građevinar* 61 (8) – str. 734).

Najveća investicija u industriju grada Vukovara bila je izgradnja tvornice Bata u Vukovarskom naselju Borovo. Tvornica Bata, kasnije preimenovana u Borovo izgrađena je 1931. godine nakon što se zbog visokih carinskih stopa od čak 46% uprava tvornice Bata u Čehoslovačkoj odlučila zbog smanjenja troškova izgraditi tvornicu u tadašnjoj Jugoslaviji koja ima je bila jedno od najvećih izvoznih tržišta (Žebec, I. (2008) Utjecaj Češkog kapitala na razvoj Vukovara u razdoblju između dva svjetska rata. *Društvena istraživanja* 17 (1-2) - str. 101-124.). 1933. godine tvornice započinje proizvodnju gumeno-tehničke robe te tvornica Bata na području gumarske industrije postaje jedno od prvih poduzeća te vrste u Hrvatskoj (Anonymus 7, n.d.:n.p.). Izuzev same tvornice Vukovar je dobio urbanistički veoma kvalitetno radničko naselje u neposrednoj blizini tvornice Bata, a koje je planski građeno od 1932. do 1938. godine. Radničko naselje sadržavalo je dječji vrtić, dvije osnovne škole, tehničku školu s internatom, kino dvoranu, robnu kuću, a javna rasvjeta uvedena je 1935. godine. Prema podacima iz 1939. godine u tvornici je radilo 4640 radnika (Sutlić, 2015:n.p.).

3.4. Eksploatacija slavonskih šuma i nastanak industrijskih gradova

Volner navodi kako je vizualni identitet Slavonije kao nepreglednih obrađenih poljoprivrednih površina ipak je novijeg vijeka. U ne tako dalekoj prošlosti, odnosno početkom 18. stoljeća, Slavonija je na više od 70% svoje cjelokupne površine bila prekrivena šumama za koje se ubrzo kreirao interes jakih vlastelina. Prva pilana podignuta je u Orahovici 1858. godine, a ubrzo su interes za eksploataciju šuma pokazali i brojni industrijalci koji su započeli s kupnjom vlastitih šumskih posjeda (Volner, H. (2015) Drvna industrija Slavonije s posebnim osvrtom na obitelj Gutmann do kraja 1918. godine. *Historijski zbornik* 65(2) – str. 453-455).

Jedni od najvećih industrijalaca koje je Slavonija ikada vidjela bili su članovi obitelji Gutmann iz Mađarske koji 1884. godine od valpovačkih vlastelina kupuju posjed nedaleko Valpova površine oko 4000 jutara hrastovih šuma s eksploatacijskom koncesijom u periodu od 10 godina. Ubrzo je sagrađena jedna od najmodernijih pilana u Europi kao i 26 kuća za radnike (Karač, Z., Žunić, A. (2015) Planirani gradovi i naselja 19. stoljeća u Hrvatskoj – Činitelji urbanog identiteta i zaštite. *International Scientific Conference: Cultural Heritage - Possibilities for Spatial and Economic Development*. Obad Šćitaroci, Mladen (ur) – Zagreb. Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet). Gutmanni također grade mrežu uskotračne željeznice, prvotno sagrađene za potrebe industrije, a kasnije je služila i za javni prijevoz. Ukupna dužina Gutmannove pruge iznosila je 335 kilometara, a uz nju su sagrađeni brojni kolodvori, ložionice, mostovi i ostala željeznička infrastruktura (Anonymus 8, n.d.:n.p.). U Belišću su se za potrebe stanovnika sagradile brojne radničke stambene zgrade, pučka škola, radnički dom, kino dvorana, činovnički stanovi, mlin, ali i palača obitelji Gutmann iz 1905. godine (Ibid.). Na prostorima koji su nekada bili prekriveni šumom Gutmann dijelom iskorištava za gradnju brojnih ribnjaka, ali i kamenoloma na Papuku (Sršan, 1998;30).

Kao posljedica masovne eksploatacije šuma, površina Slavonije pod površinom šuma ubrzo se 1850. godine smanjila na oko 60%, a 1914. godine šume su obuhvaćale površinu od svega 35% (Volner, H. (2015) Drvna industrija Slavonije s posebnim osvrtom na obitelj Gutmann do kraja 1918. godine. *Historijski zbornik* 65(2) – str. 457). „Od ukupnog broja svih poduzeća u Hrvatskoj, industrija u Slavoniji je 1890. obuhvaćala 53,6% svih poduzeća i 60,7%, svih industrijskih radnika.

Taj je omjer 1910. nešto pao, tako da je 46,5% svih poduzeća i 53,2% svih industrijskih radnika bilo zaposleno u Slavoniji." (Ibid. 461)

Izuzev Belišća u Slavoniji se ističe još jedan isključivo industrijski grad, radi se o Đurđenovcu nedaleko Našica. Iako je Đurđenovac stariji od Belišća s obzirom da je utemeljen 1866. godine, njegovog naslijeđa iz 19. stoljeća ima jako malo, a prvi urbanistički plan mjesta datira iz 1918. godine. Đurđenovac nastaje kada grof Ladislav Pejačević sklapa ugovor s Josefom Pffeiferom iz Beča za iskorištavanje svojih šumskih resursa. Ubrzo se gradi parna pilana, tvornica tanina, upravna zgrada, ali i električna centrala 1891. čime je Đurđenovac postao prvo mjesto u Slavoniji s električnom energijom. Izuzev samih industrijskih pogona sagrađeno je svih 5 planiranih radničkih naselja, najvećim dijelom nastala u 20. stoljeću (Karač, Z., Žunić, A. (2015) Planirani gradovi i naselja 19. stoljeća u Hrvatskoj – Činitelji urbanog identiteta i zaštite. *International Scientific Conference: Cultural Heritage - Possibilities for Spatial and Economic Development*. Obad Šćitaroci, Mladen (ur) – Zagreb. Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet). Zanimljivo je istaknuti kako je Đurđenovac je bio centar drvne industrije s prvom najvećom tvornicom bačava u ovom dijelu Europe, u kojoj je izrađena i najveća bačva, zapremina 75.000 litara (Fridl, 2013:n.p.).

3.5. Pojava industrije u Baranji

Početak razvoja Baranje povezuje se s 1697. godinom kada princ Eugen Savojski za svoje brojne vojne uspjehe na dar od cara Leopolda I. dobiva posjed Belje u južnom dijelu Baranje (Anonymus 9, n.d.:n.p.). 1825. godine sjedište Belja seli se iz Bilja u Kneževo te tada započinje procvat industrije u Baranji. Sredinom 19. stoljeća u Baranji postoje četiri parna stroja, a prema podacima iz 1852. godine na prostoru Belja postoje 753 staje s više od 58.000 životinja (Anonymus 10, n.d.:n.p.). Početkom 20. stoljeća u osnivaju se Tvornica mliječnih proizvoda u Belom Manastiru i šećerana u Branjinom Vrhu. Ubrzo se otvaraju i tvornica salame i novi mlin u Belom Manastiru (Anonymus 11, n.d.:n.p.). Poput posjeda obitelji Gutmann iz Belišća, tako je i posjed Belja bio premrežen uskotračnom željeznicom (Anonymus 12, n.d.:n.p.).

Izuzev tvornica i mlinova u većim baranjskim mjestima, Baranja ima znatan broj pustara, njih sveukupno 15 od kojih su mnoge propale i više ne postoje (Bačić, 2017:n.p.). Pustare su imale razvijenu infrastrukturu poput škola, trgovina, domova kulture, upravnih zgrada,

ambulanti, stanova za radnike. Broj stanovnika u pustarama svake je godine bio sve manji, kao na primjeru pustare Mirkovac koja je 1880. godine imala više od 400 stanovnika, a 1914. godine broj stanovnika smanjio se na oko 300 (Anonymus 13, n.d.:n.p.). Usporedbe radi, 2016. godine kada je Jutarnji list objavio reportažu baranjskih pustara, pustara Mirkovac imala je najviše stanovnika, sveukupno 70 (Patković, 2016:n.p.). Ipak revitalizacija pustara itekako je moguća kao što možemo uočiti po primjeru turističke destinacije Zlatna Greda, nekadašnja pustara osnovana 1870. godine koja je danas nezaobilazna točka prilikom obilaska Kopačkog rita (Anonymus 14, n.d.:n.p.). Ipak pustare su danas postale neadekvatna naselja za svakodnevni život te se za potrebe preseljenja preostalih stanovnika pustara Sokolovac i Jasenovac u Kneževim Vinogradima gradi zgrada za smještaj „pustaraša“ (Getto, 2019:n.p)

Izuzev pustara Baranja skriva još jednu zanimljivu lokaciju, nekadašnji rudnik bazalta u podnožju Banske kose, često zvane i Baranjska planina (Getto, 2013:n.p.).

4. Iskorištavanje kulturne baštine Slavonije i Baranje za kreiranje i jačanje lokalne kulturne i kreativne industrije

Brojne kulturno-povijesne cjeline, pojedinačni kulturni objekti, pogoni nekadašnjih industrijskih giganta danas propadaju, ali u isto vrijeme otvaraju brojne mogućnosti revitalizacije prostora, kao i jačanje cjelokupnog gospodarstva. Ipak, problematika revitalizacije takvih prostora je i u samoj lokaciji, odnosno potencijal i način revitalizacije prostora ovisi o stopi urbanizma mikrolokacije stoga način revitalizacije prostora u urbanom okruženju nije nužno uspješan i u izrazito ruralnoj sredini i obratno. Upravo stoga ćemo potencijal revitalizacije kulturnih dobara u svrhu razvoja kulturnih i kreativnih industrija analizirati kroz dvije zasebne cjeline; ruralne i urbane prostore. Nadalje nepokretnu kulturnu baštinu promatrat ćemo kroz nekoliko kategorija, odnosno zasebno ćemo promatrati stanje i potencijal sakralne, profane i parkovne arhitekture, kao i arheoloških lokaliteta. Za potrebe ovog rada analizu ćemo ograničiti na prostor Osječko-baranjske županije.

4.1. Kriteriji za diferencijaciju urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja

Za određivanje tipa naselja koriste se određeni kriteriji, od kojih su temeljni (Anonyumus 15, 2011:11):

- Veličina naselja (broj stanovnika ili stanova)
- Gustoća naseljenosti (broj stanovnika po jedinici površine)
- Upravni (administrativni) status naselja
- socioekonomska struktura i mobilnost stanovništva (udio poljoprivrednog stanovništva, sastav stanovništva prema sektorima djelatnosti, dnevne cirkulacije zaposlenih, učenika i studenata i slično)
- urbana infrastruktura i morfološka obilježja naselja

Ipak u obzir treba uzeti i da se kriteriji često ne poklapaju s realnim stanjem te stoga postoji ne baš zanemariv broj naselja koja već samim izgledom, ali i strukturom stanovništva više podsjećaju na ruralne sredine nose titulu grada, a što se potvrđuje i po količini projekata urbanog karaktera.

4.2. Ruralne sredine

Zbog svoje slabe naseljenosti Hrvatska se svrstava među ruralne zemlje. Razlog toga je što Hrvatska unatoč velikom broju od 127 gradova ima mali broj većih gradova koji zauzimaju relativno malu površinu (Anonymus 16, n.d.:n.p.). Usporedbe radi prema popisu stanovništva iz 2011. godine, prva četiri grada po broju stanovnika su Zagreb, Split, Rijeka i Osijek te u njima živi 1.204.641 stanovnik, odnosno više od četvrtine stanovnika Hrvatske. Također ako pogledamo broj gradova koji imaju više od 10 tisuća stanovnika dođemo do broja od svega 65 gradova, dakle svega 51% gradova, stoga možemo zaključiti da se izuzev velike centralizacije može uočiti i generalna slaba naseljenost u urbanim područjima (Anonymus 17, n.d.:n.p.). S obzirom da u pravilu urbana područja imaju veću naseljenost od ruralnih, možemo zaključiti da je stanje u ruralnim sredinama još poraznije. Statistika to također pokazuje (Kravaršćan, 2013:n.p.);

- 91,6% od ukupnog prostora RH nalazi se na ruralnom području,
- 88,7% naselja nalazi se na ruralnom području,
- 47,6% stanovnika RH živi na ruralnom području.

Grafikon 1. Prikaz odnosa ruralnih i urbanih sredina u Republici Hrvatskoj

Izvor: Izrada autora

Revitalizacija ruralnih sredina stoga treba biti jedan od glavnih prioriteta gospodarskog i demografskog razvoja Republike Hrvatske. Kako bi se ruralne sredine razvijale izvan svojih

standardnih okvira koji su najčešće vezani uz poljoprivredu važno je zadržati visokoobrazovane stanovnike unutar tih ruralnih sredina kako bi svoje znanje upotrijebili za razvoj lokalne zajednice. Jedan od načina je kreiranje sadržaja koji do tada nije bio prisutan na tom prostoru, a što može biti u pogledu razvoja kulture i kreativne industrije. Kulturna i kreativna industrija na ruralnim područjima gotovo da i ne postoji, koncentrirana je tek u većim mjestima i to u nedovoljnom broju, ali i neadekvatnim uvjetima rada.

Kulturnu baštinu koja može biti u službi kulturne i kreativne industrije na području ruralnih sredina možemo podijeliti u dvije kategorije; baština unutar naseljenog mjesta i baština izvan naseljenog mjesta. Naseljena mjesta pogodnija su za razvoj sadržaja koji će najviše koristiti lokalno stanovništvo s obzirom na veći protok lokalnog stanovništva u odnosu na potencijalne vanjske korisnike. Uz to naseljena mjesta imaju već postojeću infrastrukturu koja bitno pojednostavljuje investiciju, ali ujedno i otežava jer je revitalizacije ograničena u zadanom prostoru i veći zahvati ako su uopće mogući drastično poskupljuju investiciju. Kulturna baština izvan naseljenog mjesta nerijetko je u daleko lošijem stanju, počevši od same prometne infrastrukture. Ipak, izoliranost od naselja pruža određenu slobodu u prostoru te su na tim lokacijama mogući veći i drastičniji zahvati.

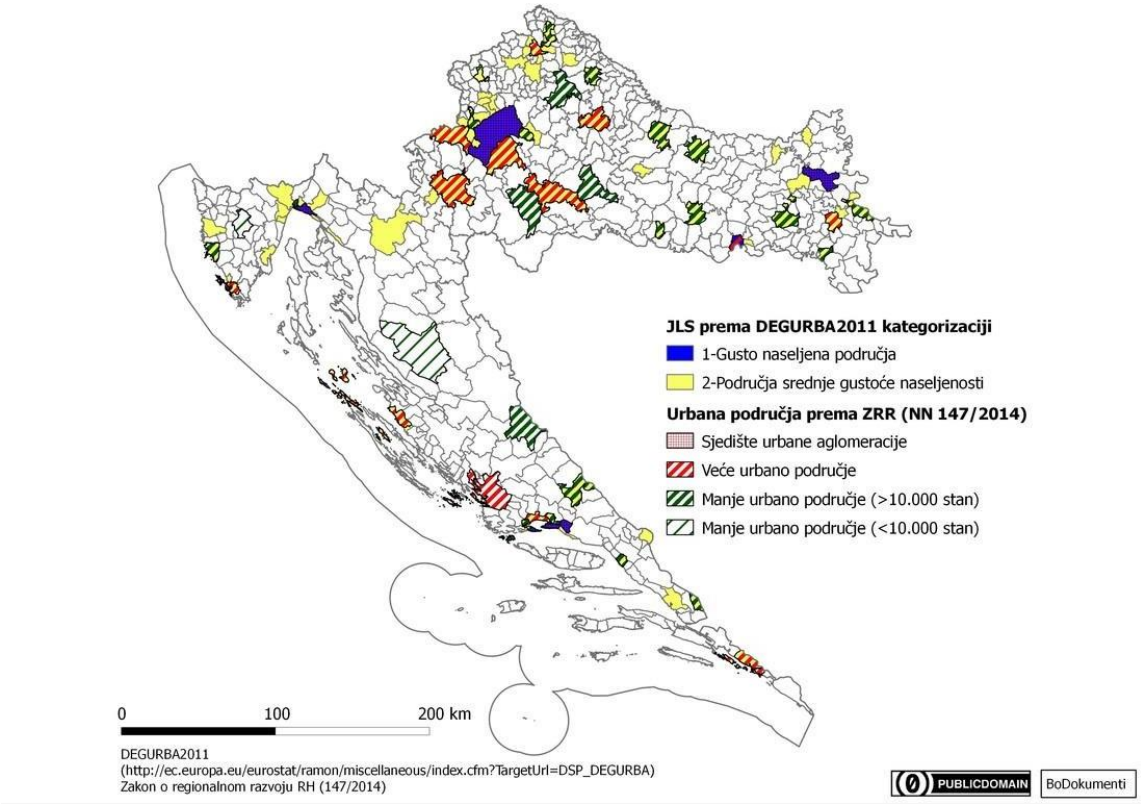
Značajni doprinos razvoju kulturne i kreativne industrije može dati razvoj ruralnog turizma koji bi ujedno uključio lokalnu zajednicu, revitalizirao kulturnu baštinu, povećao gospodarsku aktivnost i povećao prepoznatljivost lokaliteta. Upravo su se pomoću turizma mnogi ruralni dijelovi Europe gospodarski oporavili i urbanizirali (Smolčić Jurdana, Soldić Frleta, Đedović, 2018:220-229.).

4.3. Urbane sredine

Naspram ruralnih sredina, urbane sredine imaju stabilniji položaj jer su i dalje središta trgovine, industrije, državne administracije i kulture. Ipak demografska kretanja gotovo jednako utječu na gradove koliko i na sela. Andraković i Jukić (2009:28) navode kako je razvoj gradova najčešće produkt urbano-bazirane industrijalizacije i snažne deagrarizacije i deruralizacije

Slavonije i Baranje koja je najprisutnija bila u periodu nakon 2. svjetskog rata, odnosno u periodu do 1970-ih godina. Nadalje navode kako se početkom 80-ih nazire stagnacija na razini regije, ali ona ne obuhvaća gradove sve do 21. stoljeća kada dolazi do prvog pada stanovnika. Pad stanovnika povezuju s nepovoljnim političkim, društvenim i gospodarskim prilikama koji su proizišli iz Domovinskog rata koji je zahvatio sve županije Slavonije.

Ipak sadržajno gradovi su rasli, stoga se može uočiti daleko veći broj sadržaja iako stanovnika koji bi ga konzumirali ima manje. To se može povezati s porastom životnog standarda i pojave kulture konzumerizma koja je do tada bila ograničena. Rast se najviše osjetio u već uspostavljenim središtima, najčešće sjedištima županija i većim gradovima koji su pokretači promjene na razini cijelih županija, ali i regija. Ti gradovi su također najčešće u neposrednoj blizini, a na prostorima između većih grupacija najčešće se nalaze prostori koji su gospodarski i demografski u padu.

Slika 2. Prikaz većih urbanih središta u Republici Hrvatskoj
Izvor: http://regionalni.weebly.com/urbana.html

Iako je industrijska proizvodnja značajno stagnirala, druge grane gospodarstva su rasle poput turizma koji ubrzano razvija u Slavoniji i otvara brojne mogućnosti razvoja. Prema najnovijim statistikama, broj turista koji su noćili u Osječko-baranjskoj županiji u prvih šest mjeseci 2019. bilo je 16% više nego 2018. godine (Anonymus 18, 2019:n.p.). Da se stoga zaključiti da interes za upoznavanjem kako prirodne tako i bogate kulturne baštine nadilazi lokalne granice te kako sektor kulturne i kreativne industrije itekako može imati perspektivni rast uz razvoj turizma, poglavito onog kulturnog.

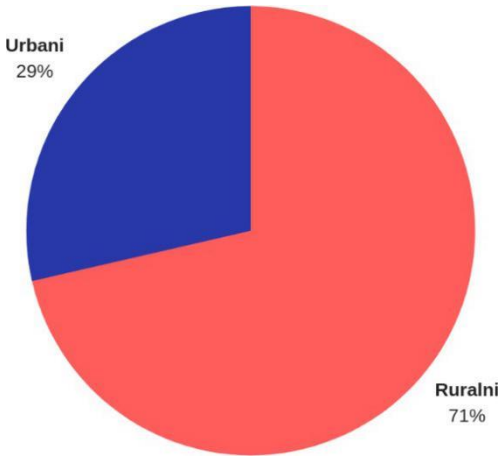
5. Registrirana kulturna baština na području Slavonije i Baranje

Za potrebe ovog rada analizirati ćemo brojnost, starost i kategorizaciju kulturne baštine na području Osječko-baranjske županije, ali i cijele Slavonije. Iako bilo koji tip kulturne baštine može znatno doprinijeti razvoju kulturne i kreativne industrije, nakon analize generalnog stanja kulturne baštine fokusirati ćemo se na profanu kulturnu baštinu jer je ona najugroženija skupina baštine, ali ujedno i najpodložnija revitalizaciji u novi sadržaj.

5.1. Sakralna kulturna baština

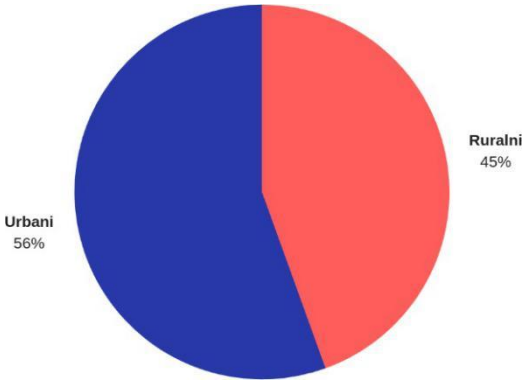
Analizirajući podatke registra kulturnih dobara Republike Hrvatske (Anonymus 19, n.d.:n.p.) na prostoru Osječko-baranjske županije nalazi se 77 zaštićenih nepokretnih kulturnih dobara u kategoriji sakralne baštine te 9 zaštićenih nepokretnih kulturnih dobara u kategoriji sakralno-profane baštine. Analizirajući podatke može se zaključiti kako registrirana sakralna kulturna baština prevladava u ruralnim sredinama te ima udio od 71.4%. To se može objasniti znatno većim brojem ruralnih naselja u odnosu na urbana, a što je prikazano u grafikonu 2. Sakralno-profana kulturna baština neznatno je zastupljenija u urbanim sredinama te ima udio od 55.5% što je vidljivo u grafikonu 3.

Grafikon 2. Rasprostranjenost sakralne kulturne baštine u ruralnim i urbanim sredinama

Izvor: Izrada autora

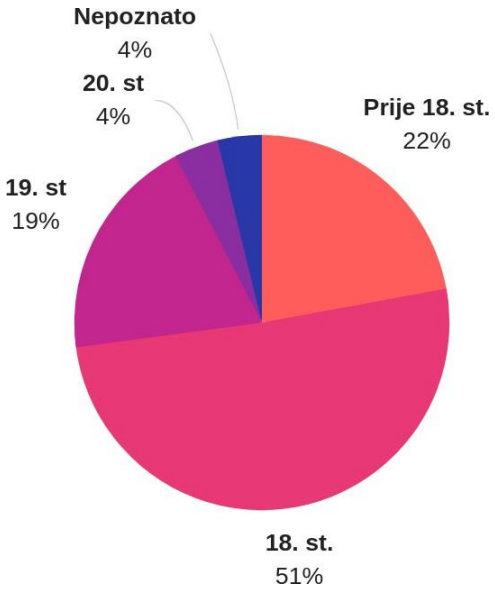
Grafikon 3. Rasprostranjenost sakralno-profane kulturne baštine u ruralnim i urbanim sredinama

Izvor: Izrada autora

Analizirajući podatke o periodu izgradnje može se uočiti da su najzastupljeniji objekti iz 18. stoljeća koji čine 50.6%, a potom slijede objekti nastali prije 18. stoljeća s 22%, objekti nastali u 19. stoljeću s 19.4%, objekti iz 20. stoljeća s 3.8% i objekti s nepoznatom godinom izgradnje čine 3.8%, a sve je to jasno prikazanu na grafikonu br. 4.

Grafikon 4. Period izgradnje sakralne kulturne baštine na području Osječko-baranjske županije

Izvor: Izrada autora

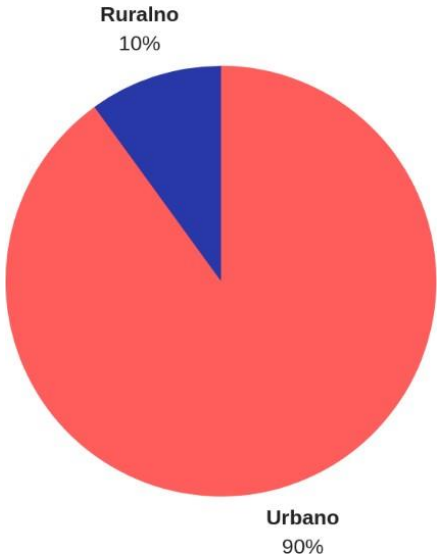
Sakralni objekti najčešće su u lošem stanju, prije svega jer se nalaze u pretežito ruralnim sredinama koje nemaju dovoljno sredstava za obnovu baštine, a koja je pritom najčešće i izuzetno stara te se iz tog razloga obnova objekta znatno poskupljuje. Nadalje važnost sakralnih objekata u ruralnim područjima rijetko prelazi okvir lokalne zajednice, a koja ih često ni ne prepoznaje kao potencijal razvoja te su stoga čak i osnovni podaci u obliku info ploča najčešće nedostupni. Izuzetak su popularna hodočasnička mjesta.

Ako promatramo urbane sredine možemo uočiti izuzetnu centraliziranost baštine gdje Osijek kao središte Osječko-baranjske županije, ali i Slavonije kao regije ima uvjerljivo najveću koncentraciju sakralne kulturne baštine.

5.2. Profana kulturna baština

Profana kulturna baština obuhvaća širok spektar različitih podvrsta arhitekture, počevši od urbane, tradicijske (ruralne), fortifikacijske i industrijske. Na području Osječko-baranjske županije registrirano je 130 nepokretnih kulturnih dobara u kategoriji profane kulturne baštine. Od toga je 90% registrirano u urbanim sredinama što je prikazano na grafikonu 5.

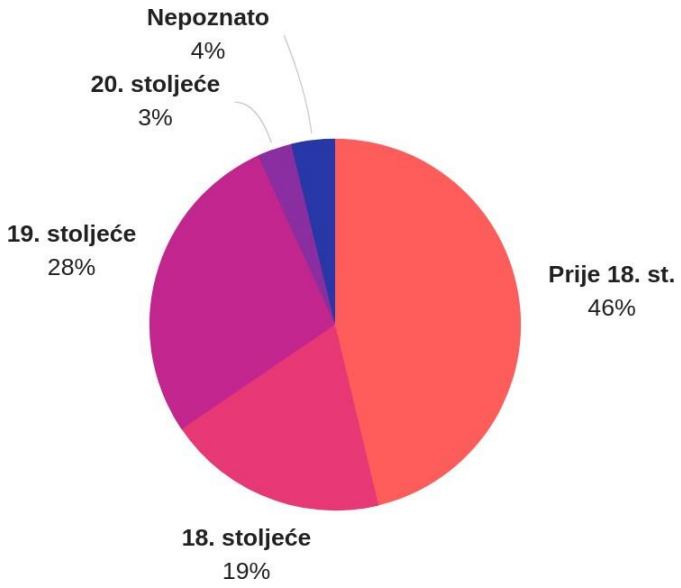
Grafikon 5. Rasprostranjenost profane kulturne baštine u ruralnim i urbanim sredinama

Izvor: Izrada autora

Analizom starosti objekata profane kulturne baštine možemo uočiti kako su objekti profane kulturne baštine puno mlađi od onih sakralne arhitekture. Prema starosti najzastupljeniji su objekti iz 20. stoljeća koji imaju udio od 46.1%, potom objekti iz 19. stoljeća s 27.6%, objekti iz 18. stoljeća s 19.2%, objekti sagrađeni prije 18. stoljeća s 3%. Udio objekata s nepoznatom godinom izgradnje je 3.8%. Ovi podaci prikazani su na grafikonu 6.

Grafikon 6. Period izgradnje profane kulturne baštine Osječko-baranjske županije

Izvor: Izrada autora

S obzirom da je većina profane kulturne baštine Osječko-baranjske županije koncentrirana u Osijeku koji je svoj najveći razvoj imao tijekom 19. i 20. stoljeća ne čudi da je većina objekata relativno mlada u odnosu na sakralnu baštinu. Na razini cijele Slavonija situacija nije drastično drugačija. Prednost mlađe kulturne baštine je veća mogućnost adaptacije za nove sadržaje, ali postoji opasnost narušavanja atraktivnost lokaliteta i ambijentalne vrijednosti prilikom radikalnijih modernih adaptacija prostora. Urbanistički narušenih povijesnih vizura unutar gradova i sela u Slavoniji ima mnogo, a najčešće su produkt urbanizacije druge polovice 20. stoljeća, ali se i danas, iako u manjoj mjeri i dalje pojavljuju.

5.3. Revitalizacija profane kulturne baštine

Primjera revitalizacije nažalost nema mnogo, ali unazad svega nekoliko godina u Osijeku se pojavilo nekoliko takvih pozitivnih primjera revitalizacije profane kulturne baštine u novu funkciju, a neki od njih obuhvaćaju kulturnu i kreativnu industriju. Neki od primjera revitalizacije takvih objekata su obnova upravne zgrade nekadašnjeg Litokartona u zdravstveni centar (Levak, 2013:n.p.), obnova zgrade barutane na lijevoj obali Drave koja služi kao multifunkcionalni prostor namijenjen kulturi (Levak, 2006:n.p.), obnova željezničkog skladišta u SportHouse (Jukić, 2017:n.p.), prenamjena pogona tekstilne industrije Slavonija… (Anonymus 20, n.d.:n.p.)

Trenutno je aktualan projekt rekonstrukcije objekta stare vojne pekare u Tvrđi, a čija je buduća namjena Edukativni i informativni turistički centar mladih (Kuštro, 2017:n.p.). Vrijednost radova na rekonstrukciji objekta Stare pekare i trga Vatroslava Lisinskog iznosi oko 66 milijuna kuna, od kojih je 52 milijuna osigurano iz fondova Europske Unije. Rekonstrukcijom se planira u potpunosti urediti prostor površine 5.527 m² (Anonymus 21, n.d.:n.p.).

Problematika Osijeka i njegove kulturne i kreativne industrije je manjak prostora. Upravo su stoga određeni kompleksi u fokusu razvoja grada, često u vidu poduzetničkih inkubatora koji su za potrebe sve većeg broja potencijalnih poduzetnika postali tijesni (Bešić Đukarić, 2018:n.p.).

Kao potencijalni oblik revitalizacije kulturne baštine sve češće se pojavljuju i "heritage hoteli", odnosno hotel baština koji objedinjuju turizam, kulturu i kreativnost. Hotel baština definiran je izvornosti sadržaja, uređenja i posluge. On mora biti smješten u izvornim starim građevinama na koje nisu dograđeni moderni aneksi. Uz to građevina ne smije biti replika i mora biti uređena na tradicijski način zadovoljavajući sve potrebne kriterije i elemente za kategorizaciju. Uz to mora sadržavati minimalno 5 smještajnih jedinica, ugostiteljske sadržaje, prijemni hol s recepcijom (Stipanović 2018). Stipanović (2018) navodi kako je u Hrvatskoj prema popisu kategoriziranih turističkih objekata Ministarstva turizma Republike Hrvatske u 2018. godini bio registriran 31 hotel baština. Prema podacima objavljenim 12.7.2019., u Hrvatskoj je registrirano 42 hotela baština, od toga 19 u kategoriji 4 zvjezdice, 1 u kategoriji 3 zvjezdice i 22 hotela bez zvjezdica (Anonymus 22, n.d.:n.p.).

“Kulturni i kreativni turizam stvaraju novu dimenziju turističke ponude. Novi turisti postmodernog doba ne traže samo ljepotu ili zanimljive destinacije već i nove načine iskušavanja putovanja. Vizualnost više nije dostatna, metode razgledavanja postaju višestruke i zahtjevne. Sve zahtjevniji i pronicljiviji turisti zahtijevaju personaliziranu uslugu, autohtoni doživljaj, ali i iznad svega specifičan i/ili spektakularan ambijent” (Stipanović, 2018:233.). Stoga je u fokusu modernih turista sve veća potražnja za otkrivanjem ne toliko popularnih lokaliteta s pripadajućom kulturnom baštinom, tradicijom i običajima lokalnog stanovništva koje ne žele samo promatrati, već biti njen sudionik. Osnova kulturnog turizma i jest komunikacija između stranog i domicilnog stanovništva, koje stvara emocionalnu vrijednost kakva se ne može dobiti u mjestima s pretjeranom komercijalizacijom kulture prilikom čega se gubi autentičnost (Ibid. 234).

Na području Slavonije registrirana su samo 2 hotela baština, hotel Kurija Janković u Kapela Dvoru s 4 zvjezdice i dvorac u Kutjevu koji je bez zvjezdice (Anonymus 23, n.d.:n.p.). Iako Slavonija i Baranja imaju svega 2 hotela baština, treba imati na umu da oni imaju daleko veći udio u cjelokupnoj strukturi turističkog smještaja nego što to imaju Istra, Primorje, Dalmacija ili Zagreb. Stoga možemo zaključiti kako se turizam na području Slavonije i Baranje za razliku od ostatka Hrvatske ozbiljno okreće prema razvoju kulturnog turizma, što potvrđuju i podaci o porastu turističkih dolazaka i noćenja u Kuriji Janković u Kapela Dvoru. Tijekom 2017. u Kuriji Janković zabilježeno je 2547 noćenja, a u 2018. zabilježeno je 4000 noćenja, dakle 1453 noćenja više, odnosno porast od 57% (Anonymus 24, 2019:n.p.). Ako pogledamo broj noćenja cijele Virovitičko- podravske županije koji je 2018. iznosio 43.597 noćenja (Anonymus 25, 2019:n.p.), tada možemo uočiti da hotel Kurija Janković čini 9,17% udjela u ukupnom broju noćenja, što je impresivna brojka ako se uzme u obzir da jedan objekt nosi gotovo desetinu ukupnog turističkog prometa u jednoj županiji, a broj trend rasta je prisutan i u 2019. godini te hotel Kurija Janković u prvih 6 mjeseci bilježi porast od 15% u odnosu na isti period prošle godine (Anonymus 26, 2019:n.p.).

S obzirom da heritage hoteli najčešće budu u visoko atraktivnim objektima ne čudi da su to najčešće grandioznije građevine, odnosno objekti nekadašnjih vlastelinstva poput dvoraca,

ladanjskih imanja, lovačkih kuća te palača. U slučaju Slavonije, zaista su oba hotela baština smještena u nekadašnjim dvorcima. U tom pravcu planira se i rekonstrukcija kurije Mihalović u Feričancima u heritage hotel (Sutlić, 2019:n.p.). Dvorci izuzev funkcije heritage hotela mogu biti rekonstruirani i kao centri za posjetitelje poput dvorca Janković u Suhopolju (V. G., 2019:n.p.).

Dvorci pak nisu prisutni u svim urbanim sredinama koje su najčešće nositelji razvoja stoga se ne treba fokusirati samo na dvorce i potencijal rekonstrukcije istih u heritage hotele. Uz to većina dvoraca koristi se za muzejsku ili galerijsku djelatnost stoga prenamjena nije vjerojatna. Treba se stoga usmjeriti i na druge objekte ili komplekse, rasprostranjenije u Slavoniji, a koji su prisutni kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama. Dakako radi se o industrijskim pogonima koji su najčešće napušteni i devastirani, kako od ljudskog faktora tako i od zuba vremena. Industrijski objekti najčešće su novijeg datuma te izuzetno prostrani što pogoduje potencijalnoj rekonstrukciji same zgrade u novu namjenu. Uz to se najčešće nalaze na atraktivnim lokacijama, bile one unutar naselja ili izvan njega.

6. POTENCIJALNE LOKACIJE ZA REVITALIZACIJU I RAZVOJ KULTURNE I KREATIVNE INDUSTRIJE

Svaka inicijativa usmjerena prema revitalizaciji određenog kulturnog dobra, a čija funkcija možda i neće biti unutar sektora kulturne i kreativne industrije, indirektno će joj pomoći. Naime očuvanjem kulturne baštine bilo koje vrste omogućuje se opstanak i perspektiva za razvoj kulturne i kreativne industrije koja pomoću očuvane kulturne baštine kreira vlastiti, prepoznatljivi identitet. S obzirom da je najveća koncentracija kulturnih dobara u Osječko-baranjskoj županiji, a posebice u gradu Osijeku, potencijalne lokacije za razvoj urbane kulturne i kreativne industrije suziti ćemo na zapuštene industrijske komplekse nekadašnjih Osječkih giganta.

6.1. Kožara

Osječka tvornica koža, poznatija kao Kožara često je u fokusu medija. Naime ovaj iznimno prostran i monumentalan kompleks industrijskih zgrada dao je izgraditi Josip Barolović 1873. u Donjem gradu (Plevnik, 1987:143). Prostor Kožare pruža se na oko 15.000 m² (Solar, 2018:n.p.). Zbog svoje velike površine često se smatra kako bi nakon obnove upravo zgrada Kožare bila idealna za smještaj start-up poduzeća (Anonymus 27, 2018:n.p.). Problematika osječke Kožare je izuzetno derutno stanje i loša prometna povezanost u odnosu na druge atraktivne lokacije. Od nekadašnjeg originalnog zdanja ostale su dvije veće zgrade, jedna uz rijeku Dravu koja se trenutno obnavlja u polikliniku te druga na uglu ulice Mije Kišpatića i ulice Jove Jovanovića Zmaja. Najstarije zgrade su uz to i najkompleksnije za obnovu s obzirom na najveću stopu oštećenja i zapuštenosti, tim više što se unutrašnja konstrukcija sastoji od čeličnih stupova i greda u prizemlju, a prvi i drugi kat te potkrovlje nose drveni stupovi i grede koji su znatno oštećeni te se na nekim mjestima vidljive pukotine u podu i na stupovima. Novije zgrade sagrađene u prvoj i drugoj polovici 20. stoljeća su arhitektonski gledano u puno boljem stanju, ali na brojim mjestima izuzetno oštećene. S obzirom da ti objekti dijelom nisu dio kulturne baštine, njihova adaptacija ili čak rušenje stvaraju manje problema i iziskuju manje troškove. Jedan takav objekt nalazi se dvorištu Kožare, a koji bi nakon rušenja otvorio prostor za izgradnju novog trga ili parka. U suterenu zgrada na južnoj strani kompleksa Kožare moguće je urediti parkiralište automobila kako bi se smanjili problemi nedostatka parkirališta u budućem prenamijenjenom kompleksu Kožare. Podzemne garaže na mjestu Kožare ipak nisu opcija s obzirom da se kompleks nalazi na lokalitetu

antičke Murse te bi podzemna garaža u slučaju izgradnje potencijalno devastirala arheološki lokalitet. Adaptacija zgrada Kožare neizbježna je, pogotovo u vidu potreba osoba sa smanjenom pokretljivošću jer cijeli kompleks izuzev najstarije zgrade koja ima nekadašnje teretno dizalo, nema dizalo niti pristupnu rampu. Uz to se prolazi i hodnici unutar same zgrade moraju proširiti kako bi zadovoljili potrebe osoba sa smanjenom pokretljivošću. Prizemlje najstarije zgrade Kožare zbog svoje pristupačnosti i sačuvanih strojeva za preradu kože predstavlja potencijal za uređenje tog prostora kao stalnog postava industrijske baštine tvornice koža u Osijeku, ali i kao jedinstvenog coworking ili ugostiteljskog prostora. Iako se pretpostavlja da će prostor Kožare biti zdravstvene namjene u budućnosti jer je na posljednjoj dražbi stečajnih nekretnina Kožare kompleks prodan tvrtki Projekt Slavonija Zagreb, a iza koje stoji predsjednik Hrvatske komore dentalne medicine, mr. sc. Hrvoje Pezo ne treba isključiti druge mogućnosti revitalizacije kompleksa Kožare (Eberhard, 2019:n.p.). Izuzev poliklinike koja bi zauzimala većinu kompleksa, ostatak bi se mogao preurediti u prostor za rekreaciju poput multifunkcionalne sportske dvorane, rehabilitacijskog centra, prostora za udruge u kulturi, start-up poduzeća iz područja kulture i kreativnih industrija, radionice starih zanata, smještajne kapacitete i ostalo.

Slika 3. Eksterijer Kožare
Izvor: Izrada autora

Slika 4. Interijer Kožare
Izvor: Izrada autora

6.2. Manjež

Impozantna zgrada austrougarskog objekta za jahanje konja koja se prostire na površini od 1.325 m² planira se revitalizirati za potrebe kazališno-umjetničke scene, prvenstveno one Umjetničke Akademije u Osijeku (Levak, 2010:n.p.). Sličnu funkciju ima zgrada Laube u Zagrebu, također nekadašnja austrougarska jahaonica (Anonymus 28, n.d.:n.p.). S obzirom na najmanji opseg i kompleksnost radova, zgrada Manježa ima najveću vjerojatnost obnove i prenamijene od ostalih objekata stoga je uvrštena u ovaj popis potencijalnih lokacija iako u suštini nije industrijski, već vojni objekt. Dio potkrovlja objekta koji se ne bude koristio za rad scenske opreme mogao bi se prenamijeniti u izložbene prostore, apartmane za gostujuće umjetnika u sklopu kojih bi se nalazili ateljei. Postoji i mogućnost izgradnje podrumskih prostorija za skladištenje scenske opreme, ali mogućnost izgradnje podzemne etaže ovisi o mogućim arheološkim nalazima.

Slika 5. Eksterijer Manježa
Izvor: Izrada autora

Slika 6. Interijer Manježa
Izvor: Izrada autora

6.3. Šibicara

Prostor tvornice šibica u Gornjem gradu na izuzetno je atraktivnoj lokaciji stoga je često i problematičan. Naime tvornica šibica osnovana je 1856. godine, a radila je sve do 2003. godine (Eberhard, 2017:n.p.). Blizina središta grada, relativno dobro stanje industrijskih zgrada predstavljaju veliki potencijal za prenamjenu u javnu, poslovnu, ali i stambenu namjenu. U odnosu na Kožaru, kompleks Šibicare u boljem je stanju po pitanju značajnih oštećenja na objektu, uz to dvorište Šibicare zbog svoje izuzetno velike površine otvara mogućnosti za izgradnju nove stambeno-poslovne četvrti. Šibicara ima nekoliko očuvanih strojeva koji bi mogli činiti stalni postav na temu osječke tvornice šibica, a velike industrijske hale daju prostora za slobodnije uređenje interijera. Šibicara, kao i Kožara ima problem vertikalnih komunikacija za osobe sa smanjenom pokretljivošću, stoga bi se svi objekti trebali prilagoditi kako bi kretanje unutar cijelog kompleksa Šibicare bilo omogućeno. Upravna zgrada koja je zaštićeno kulturno dobro predstavlja potencijal za prenamjenu u hotelski smještaj zbog atraktivnog izgleda, odlične lokacije i velike površine s obzirom da zgrada ima prostrane podrumske prostorije, prizemlje, prvi kat i visoko potkrovlje koje se može adaptirati za korištenje. Simbol nekadašnje Šibicare bio je i pješački nathodnik koji je povezivao pogone Šibicare s južne i sjeverne strane Reisnerove ulice, a koji je srušen 2007. godine (Tomić, 2007:n.p.). Njega bi, kao jedinstveni urbani detalj Gornjeg grada trebalo rekonstruirati prilikom revitalizacija prostora Šibicare. Izuzev svoje vizualne uloge, također bi pojednostavio horizontalnu komunikaciju među objektima Šibicare koji su odvojeni Reisnerovom ulicom.

Slika 7. Eksterijer Šibicare
Izvor: Izrada autora

Slika 8. Stari strojevi u prostoru Šibicare
Izvor: Izrada autora

6.4. OLT

Uvjerljivo najveći prostor, ali i najvećeg potencijala je onaj tvornice OLT u Svačićevoj ulici u neposrednoj blizini studentskog kampusa. Tvornica OLT osnovana je 1912. godine (Anonymus 5, n.d.:n.p.), a u sklopu nje nalazi se veliki broj industrijskih hala, upravna zgrada, zgrada arhive OLT-a, ambulanta i vodotoranj. Prostor OLT-a trenutno se koristi za proizvodnju, ali zbog izuzetno lošeg radnog prostora valjalo bi razmišljati o dislociranju proizvodnje i prenamijeni prostora u druge svrhe, konkretnije za razvoj kulturne i kreativne industrije.

Prostor tvornice idealan je za razvoj alternativne umjetničke scene, ali i zbog neposredne blizine sveučilišnog kampusa mogao bi služiti i kao coworking space studentskih udruga za razvoj i provedbu njihovih projekata. Ipak, tvornica je u izuzetno lošem stanju koje je rezultat ratne štete, neodržavanja, slabog poslovanja, vremenskih nepogoda, ali i starosti s obzirom da je velik broj objekata stariji od 50 godina. Upravo zbog toga je veliki dio kompleksa zaštićen kao spomenik industrijske baštine, stoga je intervencija u prostoru ograničena. Ipak velik broj zgrada nije zaštićen stoga bi se mogle srušiti ili radikalno adaptirati. U slučaju rušenja, prostor bi se oslobodio za kreiranje javnih površina te poslovnih ili stambenih objekata. Određeni prostori zbog svoje prostranosti mogli bi se prenamijeniti u muzejske ili arhivske prostore kojima kronično nedostaje prostora.

Slika 9. Interijer jednog od pogona tvornice OLT
Izvor: Izrada autora

7. POPULARIZACIJA SEKTORA KULTURNE I KREATIVNE INDUSTRIJE U OSIJEKU

Kako bi se javnost upoznala s potencijalom i gospodarskoj važnosti razvoja sektora kulturne i kreativne industrije potrebno educirati, kako mlađu tako i stariju populaciju kroz interaktivne radionice, predavanja, projekte i ostalo. Srećom u Osijeku je javnost upoznata s kulturnom i kreativnom industrijom kroz projekt Kreativne riznice koja se održava na Ekonomskom fakultetu u Osijeku. Kreativna riznica sastoji se od 60-ak događanja, a cilj im je umrežavanje i populariziranje kulturne i kreativne industrije koja djeluje na području grada Osijeka, Osječko-baranjske županije, ali i čitave Hrvatske. Predavanja, radionice, nastupi i izložbe besplatni su javnosti (Anonymus 29, 2018:n.p.).

8. ZAŠTO OČUVATI KULTURNU BAŠTINU?

Kroz ovaj rad prožeta je ideja i potreba za očuvanjem i revitalizacijom kulturne baštine, ali s pravom se nameće pitanje zašto je očuvanje kulturne baštine toliko značajan prioritet? Ima li kroz program očuvanja kulturne baštine i druge jasno vidljive koristi osim one povijesno-kulturne?

Prema istraživanju provedenom u tri velika grada SAD-a (Alter, 2014:n.p.), gradske četvrti s većim udjelom starijih, manjih građevina postižu bolje rezultate po pitanju poslovanja, društvenog života i okoliša od onih četvrti gdje prevladavaju novije, veće građevine. Nadalje, starije gradske četvrti imaju veći udio malih poduzeća od novijih gradskih četvrti, a imaju i više zaposlenika od onih u novijim gradskim četvrtima.

Neke od karakteristika starijih zgrada, odnosno nepokretne kulturne baštine i četvrti u kojima one prevladavaju prema Knoxville History Project-u (Anonymus 30, n.d.:n.p.) su:

- Otpornost zubu vremena
- Vrijednost kulturne baštine često nije prepoznata jer javnost nije informirana
- Nova poduzeća bolje uspijevaju u starijim zgradama jer ih čine unikatnim i prepoznatljivim
- Nude veću raznovrsnost sadržaja naspram novijih četvrti
- Privlače više poduzeća
- Pridodaju kompleksnosti naselja u kojem se nalaze
- Moderni objekti izgrađeni na mjestu starijih objekata često ne ispune očekivanja javnosti
- Objekt koji je trenutno ugrožen ili pred rušenjem mogao bi za nekoliko godina biti vrijedno kulturno dobro

Ako se prouče neke od ovih karakteristika ne možemo se ne slagati s navedenim. Neki od poznatijih primjera devastacije kulturne baštine koja u to vrijeme nije prepoznata su zidine Osječke Tvrđe, čija bi kulturna, ali i ambijentalna vrijednost danas bila neprocjenjiva.

10. EMPIRIJSKI DIO ISTRAŽIVANJA

10.1. Određenje problema istraživanja

10.1.1. Problem i cilj istraživanja

Osnovni problem zbog kojeg se provelo istraživanje je informiranost javnosti o gospodarskom potencijalu koji donosi razvoj kulturne i kreativne industrije, kao i problematika očuvanja kulturne baštine na području Slavonije i Baranje i njene revitalizacije. Cilj istraživanja bio je definiranje stavova javnosti različitih dobnih i obrazovnih skupina o navedenoj problematici.

10.1.2. Hipoteze istraživanja

Za potrebe istraživanja postavljeno je nekoliko hipoteza:

- H1: Ispitanici upoznati s pojmom kulturne i kreativne industrije.
- H2: Kulturna i kreativna industrija može drastično poboljšati gospodarsku sliku Slavonije i Baranje.
- H3: Jedinice lokalne i regionalne samouprave na području Slavonije i Baranje aktivno rade na očuvanju i revitalizaciji kulturne baštine
- H4: Kulturna baština i kulturne manifestacije pridonose razvoju turizma na području Slavonije i Baranje i njegov su najveći adut
- H5: Lokalno stanovništvo prepoznaje značaj kulturne baštine i aktivno radi na očuvanju
- H6: Radikalne intervencije na objektu kulturne baštine prilikom obnove opravdane su ako će rezultat obnove biti kreiranje novih radnih mjesta
- H7: Najveći nedostatak sektora kulturne i kreativne industrije su neadekvatni uvjeti rada
- H8: Slavonija i Baranja su po pitanju državnih ulaganja zapostavljene regije naspram drugih dijelova Hrvatske
- H9: Gospodarski oporavak Slavonije i Baranje može pokrenuti razvoj kulturnog turizma

10.2. Metodologija istraživanja

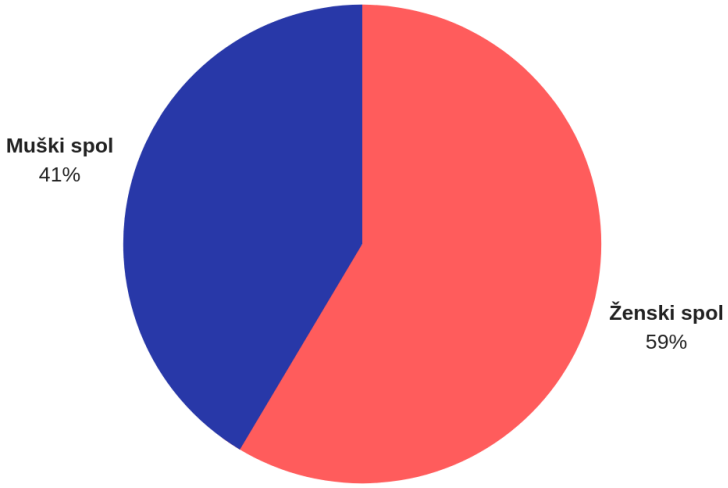
10.2.1. Način provođenja istraživanja

Istraživanje se provelo pomoću internetskog anketnog upitnika, ali i pismenog anketnog upitnika na nasumičnim lokacijama u gradu Osijeku i među raznolikom populacijom kako bi se dobila što veća raznovrsnost u godinama, stupnju obrazovanja i stavovima među ispitanicima. Internetski anketni upitnik ispunila je 91 osoba, odnosno 67% ispitanika, a pismeni anketni upitnik ispunilo je 44 osobe, odnosno 33% ispitanika.

10.2.2. Uzorak

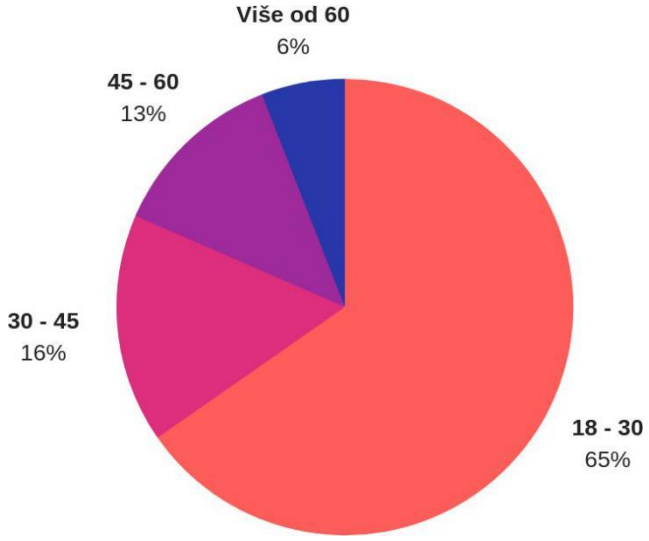
Reprezentativni uzorak ovog istraživanja je 135 ispitanika. Najveći udio ispitanika čine pripadnice ženskog spola kojih je bilo 79, odnosno 58,5%, a pripadnika muškog spola bilo je 56, odnosno 41,4%. Prema dobnoj skupini najveći udio čine osobe dobne skupine od 18 do 30 godina s 65,1%, zatim osobe dobne skupine od 30 do 45 godina s 16,2%, osobe dobne skupine od 45 do 60 godina s 12,5% i najmanji udio čine osobe starije od 60 godina s 5,9%. Kada se govori o obrazovnim skupinama onda se može uočiti da prevladava SSS sa 37,7%, potom VSS s 34% te VŠS s 28,1%. U nastavku se nalaze grafikoni koji jasnije prikazuju spol ispitanika (grafikon 7), dobnu skupinu ispitanika (grafikon 8) i stupanj obrazovanja ispitanika (grafikon 9).

Grafikon 7. Spol ispitanika

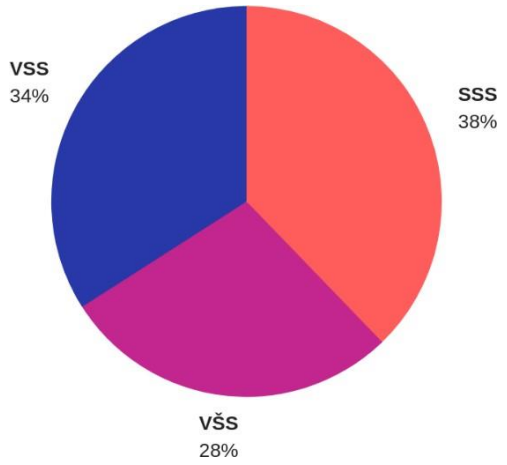
Izvor: Izrada autora

Grafikon 8. Dobna skupina ispitanika

Izvor: Izrada autora

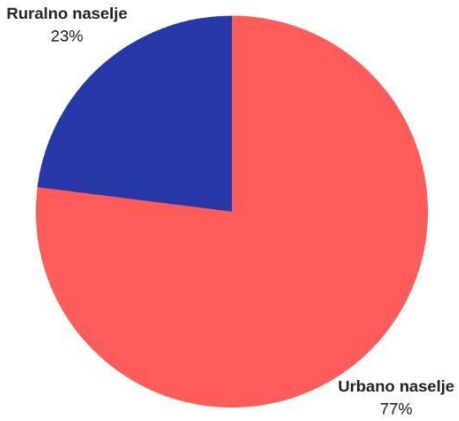
Grafikon 9. Stupanj obrazovanja ispitanika

Izvor: Izrada autora

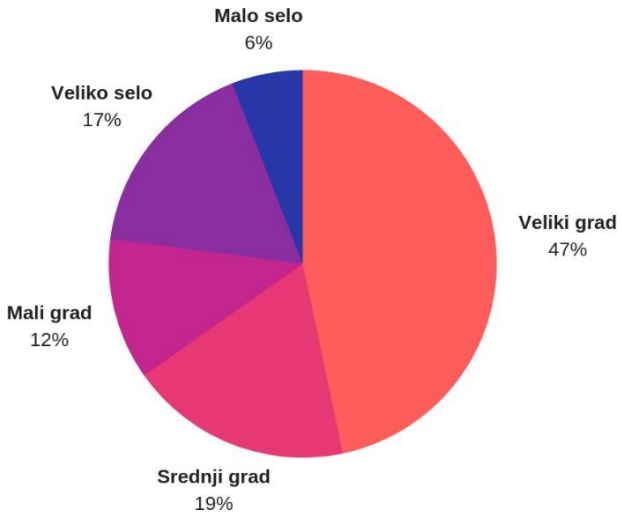
Kada se govori o mjestu stanovanja 77% ispitanika živi urbanoj sredini (grad), a 23% ispitanika živi u ruralnoj sredini (selo) kao što je prikazano u grafikonu 10. Prema veličini mjesta u kojemu žive prevladava kategorija veliki grad (više od 50 tisuća stanovnika) s 46,6%, zatim kategorija srednji grad (do 50 tisuća stanovnika) s 18,5%, zatim kategorija veliko selo (više od 3000 stanovnika) sa 17%, zatim kategorija mali grad (do 15 tisuća stanovnika) s 11,8% i kategorija malo selo (do 3000 stanovnika) s 5,9%, a što je jasno vidljivo u grafikonu 11.

Grafikon 10: Vrsta naselja u kojem žive ispitanici

Izvor: Izrada autora

Grafikon 11. Veličina mjesta stanovanja ispitanika

Izvor: Izrada autora

10.2.3. Postupci i instrumenti

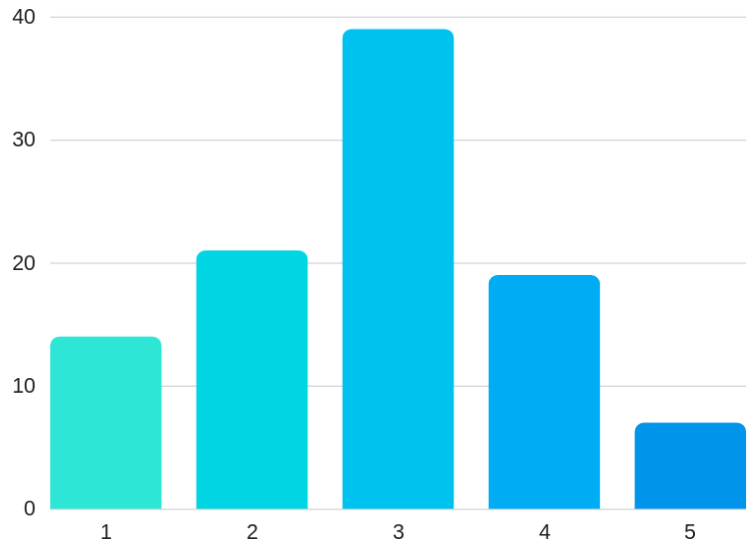
Nakon prikupljanja podataka o ispitanicima slijedio je niz pitanja u kojima su ispitanici određivali slaganje ili ne slaganje s tvrdnjom gdje broj 1 predstavlja izrazito neslaganje, a broj 5 izrazito slaganje s izjavom. Njihovi odgovori prikazani su na stupčastom grafikonu kako bi preglednost odgovora bila veća.

10.3. Obrada podataka i rasprava

Hipoteza 1: Upoznat/a sam s pojmom kulturne i kreativne industrije.

Na tvrdnju „Upoznat/a sam s pojmom kulturne i kreativne industrije“ izrazito neslaganje s tvrdnjom imalo je 14% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 21% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 39% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 19% ispitanika, a izrazito slaganje s tvrdnjom imalo je 7% ispitanika. Na temelju dobivenih rezultata istraživanja može se vidjeti kako je većina ispitanika (39%) imala neutralno stajalište o kulturnim i kreativnim industrijama što znači da i nisu baš upoznati sa samim pojmom kulturnih i kreativnih industrija kao ni činjenicom što sve one mogu donijeti jednome gradu.

Grafikon 12. „Upoznat/a sam s pojmom kulturne i kreativne industrije“

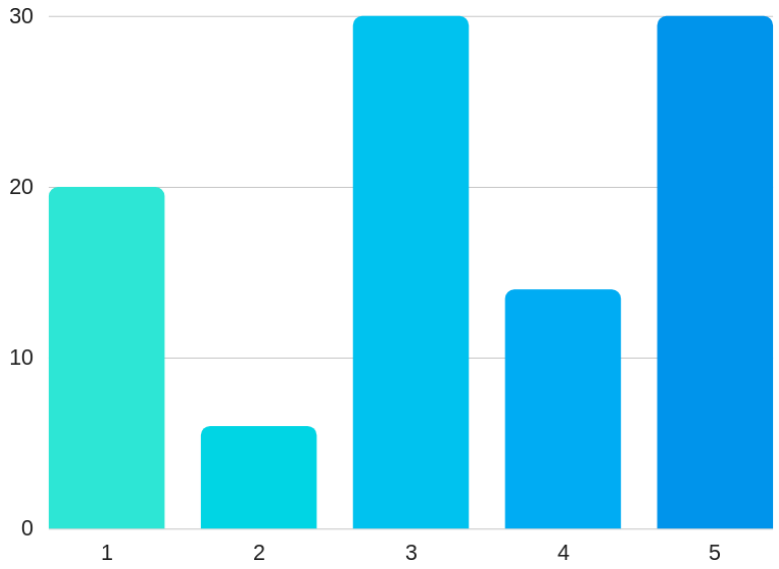

Izvor: Izrada autora

Hipoteza 2: Kulturna i kreativna industrija može drastično poboljšati gospodarsku sliku Slavonije i Baranje.

Na tvrdnju „Kulturna i kreativna industrija može drastično poboljšati gospodarsku sliku Slavonije i Baranje“ izrazito neslaganje s tvrdnjom imalo je 20% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 6% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 30% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 14% ispitanika, a apsolutno slaganje s tvrdnjom imalo je 30% ispitanika. Na temelju dobivenih rezultata može se uočiti da su ispitanici izuzetno podijeljeni po tom pitanju pa se stoga može pretpostaviti da istinskog neutralnog stava među ispitanicima zapravo nema, već se radi o neodlučnosti između izrazitog slaganja i neslaganja, a koji prevladavaju po pitanju odabira ispitanika.

Grafikon 13. „Kulturna i kreativna industrija može drastično poboljšati gospodarsku sliku Slavonije i Baranje“

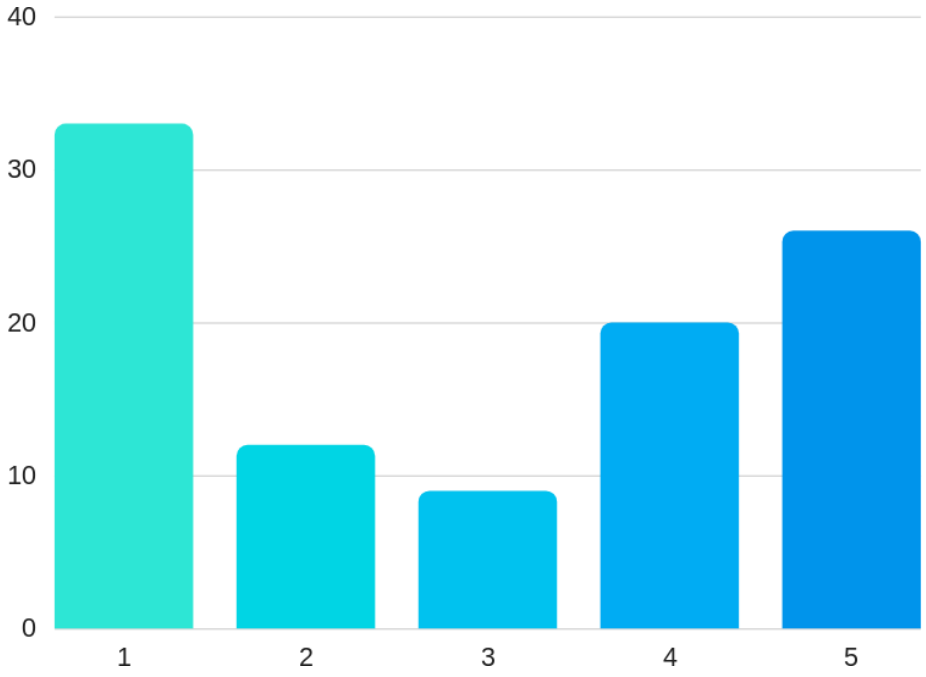

Izvor: Izrada autora

Hipoteza 3: Jedinice lokalne i regionalne samouprave na području Slavonije i Baranje aktivno rade na očuvanju i revitalizaciji kulturne baštine.

Na tvrdnju „Jedinice lokalne i regionalne samouprave na području Slavonije i Baranje aktivno rade na očuvanju i revitalizaciji kulturne baštine“ izrazito neslaganje s tvrdnjom imalo je 33% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 12% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 9% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 20% ispitanika, a izrazito slaganje s tvrdnjom imalo je 26% ispitanika. Izrazito neslaganje s tvrdnjom može se povezati s već ustaljenim, višegodišnjim stavom ispitanika prema lokalnoj i regionalnoj samoupravi koja je dugo vremena bila neaktivna po pitanju ulaganja u kulturnu baštinu i njenu revitalizaciju. Trend blagog rasta slaganja s tvrdnjom može se povezati s nedavnim ulaganjima upravo u kulturnu baštinu Slavonije i Baranje od strane lokalne i regionalne samouprave.

Grafikon 14. „Jedinice lokalne i regionalne samouprave na području Slavonije i Baranje aktivno rade na očuvanju i revitalizaciji kulturne baštine“

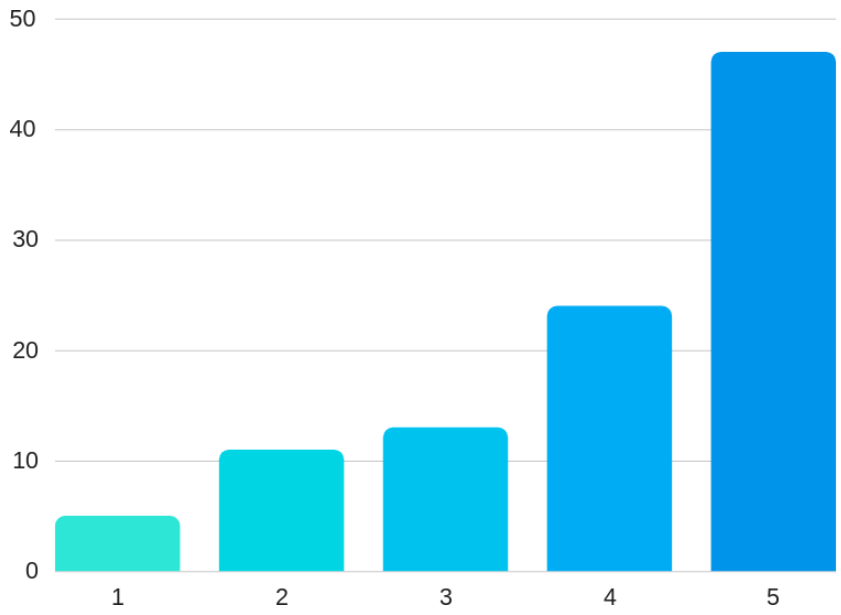

Izvor: Izrada autora

Hipoteza 4: Kulturna baština i kulturne manifestacije pridonose razvoju turizma na području Slavonije i Baranje i njegov su najveći adut

Na tvrdnju „Kulturna baština i kulturne manifestacije pridonose razvoju turizma na području Slavonije i Baranje i njegov su najveći adut“ izrazito neslaganje s tvrdnjom imalo je 5% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 11% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 13% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 24% ispitanika, a izrazito slaganje s tvrdnjom imalo je 47% ispitanika. U ovom pitanju vidi se jasna dominacija stava kako je kultura značajan segment razvoja turizma u Slavoniji i Baranji, što potvrđuje prethodno iznesenu hipotezu.

Grafikon 15. „Kulturna baština i kulturne manifestacije pridonose razvoju turizma na području Slavonije i Baranje i njegov su najveći adut“

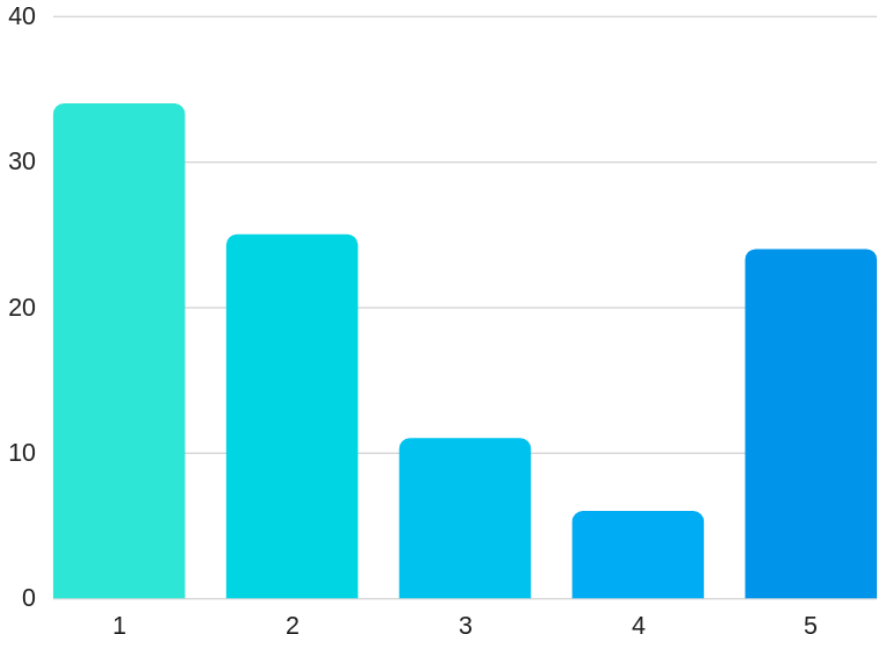
Izvor: Izrada autora

Hipoteza 5: Lokalno stanovništvo prepoznaje značaj kulturne baštine i aktivno radi na očuvanju

Na tvrdnju „Lokalno stanovništvo prepoznaje značaj kulturne baštine i aktivno radi na očuvanju“ izrazito neslaganje s tvrdnjom imalo je 34% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 25% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 11% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 6% ispitanika, a izrazito slaganje s tvrdnjom imalo je 24% ispitanika. Naspram ustaljenog mišljenja javnosti da se u Slavoniji i Baranji prepoznaje vrijednost kulturne baštine i kako se aktivno radi na njenom očuvanju može se uočiti kako većina ispitanika ne dijeli to mišljenje te smatraju kako kulturna baština Slavonije i Baranje nije prepoznata. Ipak s obzirom da su većina ispitanika ovog istraživanja studenti s Akademije za umjetnost i kulturu u Osijeku može se pretpostaviti da taj stav prevladava isključivo zbog toga što stanovnici Slavonije i Baranje koji nisu dio akademske zajednice i nemaju tu razinu znanja o važnosti baštine naspram studenata s

Akademije, ali to ne znači da stanovnici s nižom razinom obrazovanja ne prepoznaju važnost, iako nisu u potpunosti upoznati zašto je određena kulturna baština važna.

Grafikon 16. „Lokalno stanovništvo prepoznaje značaj kulturne baštine i aktivno radi na očuvanju“

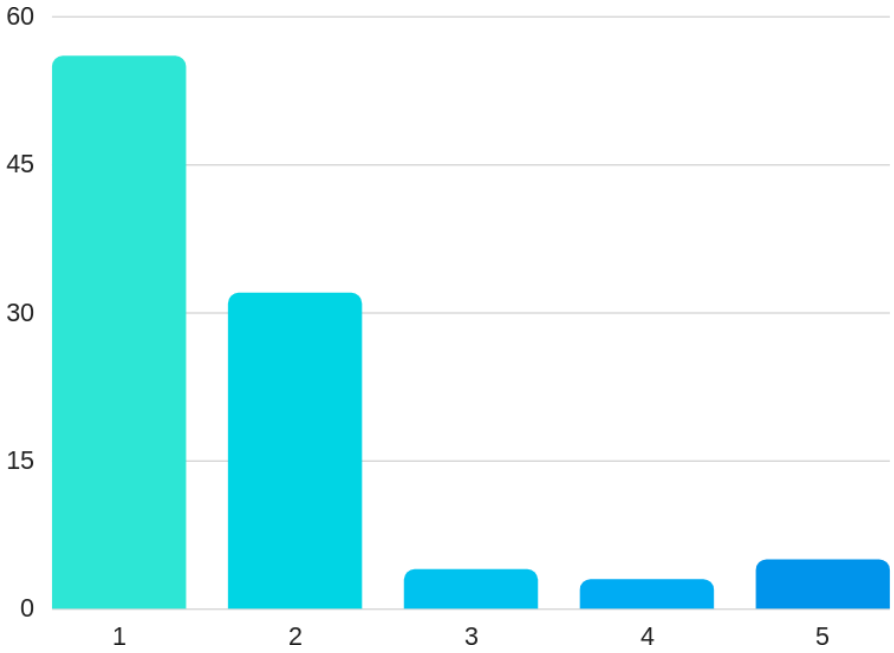
Izvor: Izrada autora

Hipoteza 6: Radikalne intervencije na objektu kulturne baštine prilikom obnove opravdane su ako će rezultat obnove biti kreiranje novih radnih mjesta

Na tvrdnju „Radikalne intervencije na objektu kulturne baštine prilikom obnove opravdane su ako će rezultat obnove biti kreiranje novih radnih mjesta“ izrazito neslaganje s tvrdnjom imalo je 56% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 32% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 4% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 3% ispitanika, a izrazito slaganje s tvrdnjom imalo je 5% ispitanika. Iako je prethodno ustanovljeno kako značajan broj ispitanika ne smatra kulturnu baštinu te kulturnu i kreativnu industriju pokretačima razvoja gospodarstva u Slavoniji, oni ipak ne smatraju da se kulturna baština može devastirati pod opravdanjem da će

osigurati gospodarski razvoj. Ovo također potvrđuje i prethodnu pretpostavku, a to je da lokalno stanovništvo ipak prepoznaje značaj kulturne baštine.

Grafikon 17. „Radikalne intervencije na objektu kulturne baštine prilikom obnove opravdane su ako će rezultat obnove biti kreiranje novih radnih mjesta“

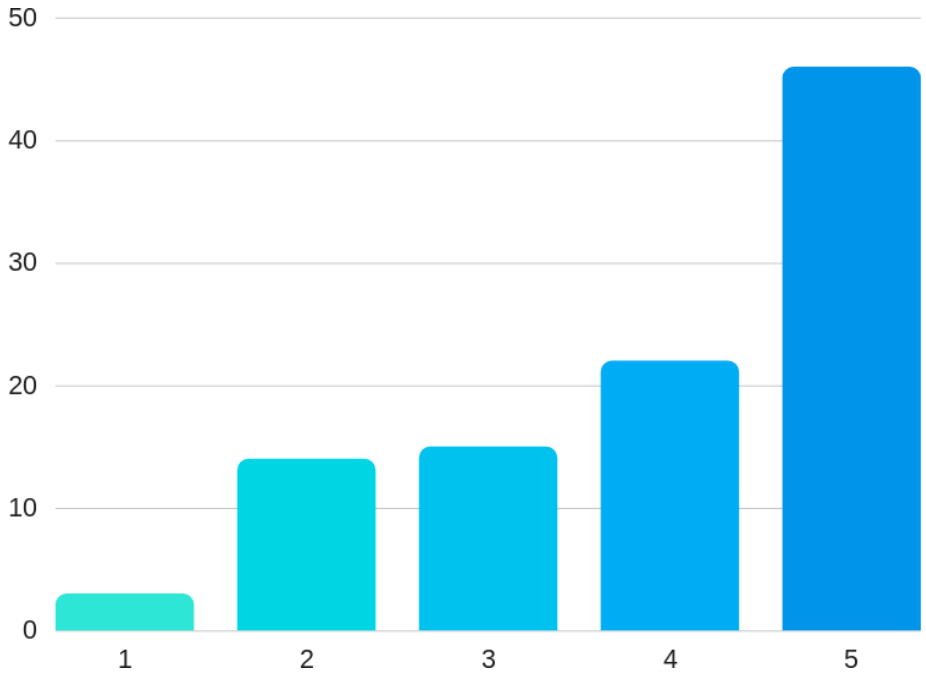
Izvor: Izrada autora

Hipoteza 7: Najveći nedostatak sektora kulturne i kreativne industrije su neadekvatni uvjeti rada

Na tvrdnju „Najveći nedostatak sektora kulturne i kreativne industrije su neadekvatni uvjeti rada“ izrazito neslaganje imalo je 3% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 14% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 15% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 22% ispitanika, a izrazito slaganje s tvrdnjom imalo je 46% ispitanika. Iako većina ispitanika nije

upoznata s pojmom kulturne i kreativne industrije ipak smatraju kako je za bolji i kvalitetniji rad potreban adekvatniji prostor. Može se stoga pretpostaviti da su mišljenje kreirali na temelju izuzetno neadekvatnih prostora kulturnih institucija koje djeluju diljem Slavonije i Baranje, a koje su najčešće u starijim, tijesnim zgradama bez mogućnosti širenja.

Grafikon 18. „Najveći nedostatak sektora kulturne i kreativne industrije su neadekvatni uvjeti rada“

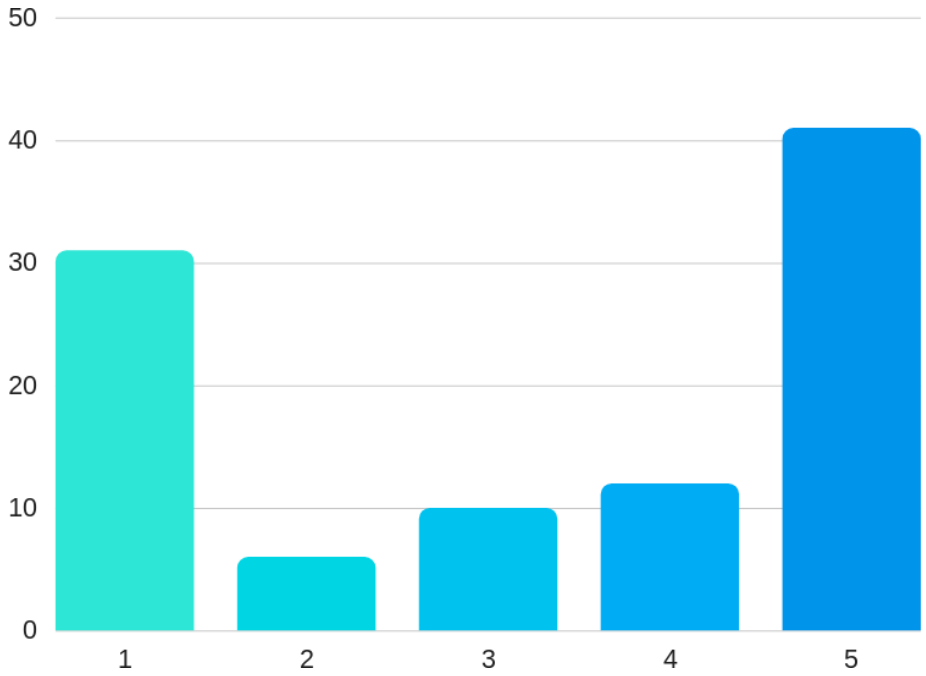
Izvor: Izrada autora

Hipoteza 8: Slavonija i Baranja su po pitanju državnih ulaganja zapostavljene regije naspram drugih dijelova Hrvatske

Na tvrdnju „Slavonija i Baranja su po pitanju državnih ulaganja zapostavljene regije naspram drugih dijelova Hrvatske“ izrazito neslaganje s tvrdnjom imalo je 31% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 6% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 10% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 12% ispitanika, a izrazito slaganje s tvrdnjom imalo je

41% ispitanika. Na temelju dobivenih rezultata može se uočiti izuzetna podijeljenost među ispitanicima. Ipak većina ispitanika (41%) smatra kako Slavonija i Baranja nisu zapostavljeni dijelovi Republike Hrvatske. Ova podijeljenost može se pripisati različitim stavovima ispitanika o prioritetima ulaganja Republike Hrvatske u Slavoniju i Baranju.

Grafikon 19. „Slavonija i Baranja su po pitanju državnih ulaganja zapostavljene regije naspram drugih dijelova Hrvatske“

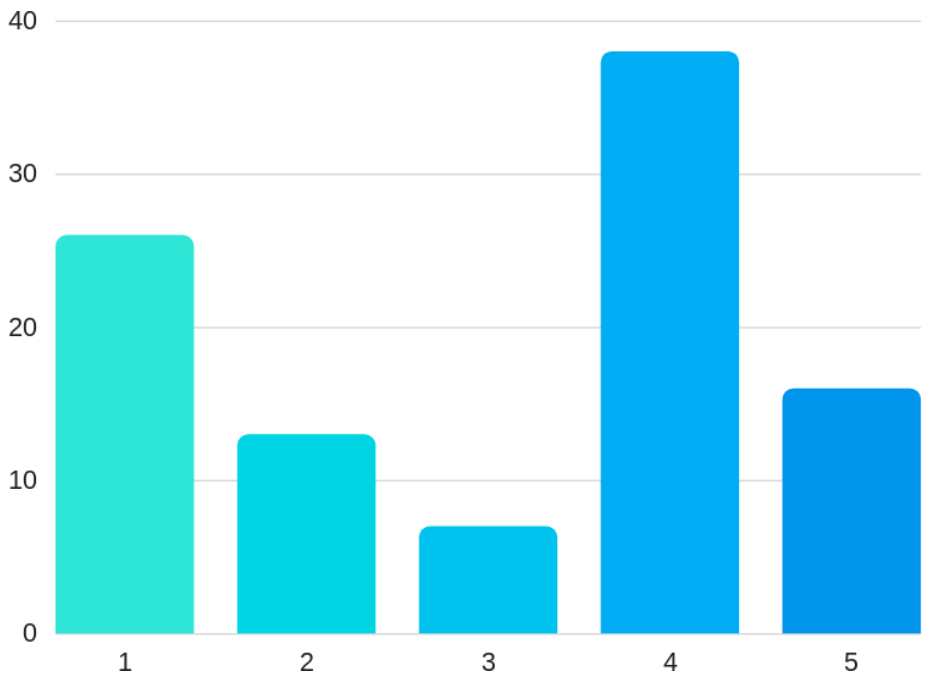
Izvor: Izrada autora

Hipoteza 9: Gospodarski oporavak Slavonije i Baranje može pokrenuti razvoj kulturnog turizma

Na posljednju tvrdnju „Gospodarski oporavak Slavonije i Baranje može pokrenuti razvoj kulturnog turizma“ izrazito neslaganje s tvrdnjom imalo je 26% ispitanika, djelomično neslaganje s tvrdnjom imalo je 13% ispitanika, neutralno stajalište imalo je 7% ispitanika, djelomično slaganje s tvrdnjom imalo je 38% ispitanika, a izrazito slaganje s tvrdnjom imalo je 16% ispitanika. Na

temelju dobivenih rezultata može se zaključiti kako većina ispitanika (38%) smatra da kulturni turizam može donijeti gospodarski oporavak Slavonije i Baranje, ali u isto vrijeme su suzdržani i ne smatraju da to presudni čimbenik u gospodarskom oporavku što potvrđuje i broj ispitanika koji se izrazito ne slaže s tvrdnjom.

Grafikon 20: „Gospodarski oporavak Slavonije i Baranje može pokrenuti razvoj kulturnog turizma“

Izvor: Izrada autora

Iz ovog anketnog upitnika može se zaključiti kako, iako je svijest o očuvanju kulturne baštine na visokoj razini, zbog nedovoljne upućenosti u potencijal razvoja kulturne i kreativne industrije često se ne vidi mogućnost iskorištavanja kulturnog dobra za razvoj gospodarstva. Upravo stoga treba izraditi sustav projekata koji bi kontinuirano obrazovali zainteresirane ulagače u prilike i potencijal razvoja kulturne i kreativne industrije.

9. ZAKLJUČAK

Jedan od ključnih problema razvoja kulturne i kreativne industrije ponajprije je slaba uključenost i informiranost stanovnika grada Osijeka i regije o važnosti i enormnoj gospodarskoj vrijednosti i potencijalu tog sektora. Izuzev toga, problem je i nedostatak daleko potrebnog prostora za razvoj kulturne i kreativne industrije, kao i nedostatak coworking prostora za umrežavanje poduzetnika. Upravo stoga rješenje ovog problema može biti revitalizacija nekadašnjih industrijskih postrojenja, tvornica koje su u svoje vrijeme bile kotač razvoja, a u budućnosti uz daleko potrebnu obnovu mogu iznova pokrenuti kotač industrije u gradovima diljem Slavonije, ali ovoga puta u vidu kulturne i kreativne industrije. Ipak problematika razvoja ovog sektora gospodarstva nisu samo slaba informiranost, već i početna ulaganja koja su veoma visoka, stoga potpore za razvoj kulturne i kreativne industrije moraju dolaziti s razina lokalne, regionalne i državne uprave. Upravo je nepostojanje strategije razvoja kulturne i kreativne industrije u Slavoniji jedan od razloga njene nerazvijenosti, a manjak ili nepostojanje ulaganja s razine lokalne, regionalne i državne uprave u vidu izgradnje kvalitetne infrastrukture i kreiranja funkcionalnog sustava poticaja takvog poduzetništva zasigurno usporavaju i onemogućuju realizaciju brojnih projekata.

Hrvatsku, a pogotovo Slavoniju često se povezuje s tradicionalnim stilom života, a koji je ujedno i koči u njenom razvoju. Tradicija, identitet i kultura neće nestati ako se s njom brižno raspolaže, stoga nam je prijeko potrebno sustavno planiranje i razvijanje kulture, a kreativnost mora biti dio svakodnevice ne samo u sektoru kulture, već i u cjelokupnom gospodarstvu jer se u protivnom nova kultura, identitet i tradicija koje proiziđu iz toga neće nadovezivati na staru, a kao što kaže narodna poslovica „ne živi se na staroj slavi“, tako ni stara kultura, tradicija i identitet neće opstati te će zasigurno nestati.

LITERATURA

- Andraković, V., Jukić, M. 2009. Dinamika stanovništva grada Osijeka od 1857. do 2001. godine. Anali Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Osijeku, No. 25
- Aničić, 2013:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/192892/11/Kazaliste-je-bilo-starije-od-zagrebackog-a-pivovara-tek-nesto-mladja-od-osjecke - 21.04.2019
- Anonymus 1, n.d.:n.p. : http://neamathisi.com/new-learning/chapter-3-learning-for-work/daniel-bell-on-the-post-industrial-society - 20.04.2019.
- Anonymus 2,2008:n.p. https://www.papukgeopark.com/index.php?option=com_content&view=article&id=52%3Ajanko vac&catid=40%3Aposebno-zatiena-podruja&Itemid=59&lang=hr - 21.04.2019.
- Anonymus 3, nd.:np.: http://essekeri.hr/divald-ivan-martin.html - 21.04.2019.
- Anonymus 4, n.d.:n.p. http://www.secerana.com/index.php?option=com_content&view=article&id=56&Itemid=53 – 21.04.2019.
- Anonymus 5, n.d.:n.p. https://www.olt.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=80&Itemid=90&lang=hr – 21.04.2019.
- Anonymus 6. n.d.:n.p. http://www.vukovar.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=2783&Itemid=688 – 21.04.2019.
- Anonymus 7, n.d.:n.p.: https://www.borovo.hr/hr/o-nama/povijest/ - 21.04.2019.
- Anonymus 8, n.d.:n.p.: https://www.belisce.hr/iz-proslosti-belisca/ - 30.6.2019.
- Anonymus 9, n.d.:n.p.: https://www.belje.hr/history-events/eugen-savojski-prvi-vlasnik-imanja-belje/ - 02.07.2019.
- Anonymus 10, n.d.:n.p.: https://www.belje.hr/history-events/pocetak-procvata-belja/ - 02.07.2019.
- Anonymus 11, n.d.:n.p.: https://www.belje.hr/history-events/pokretanje-preradivacke-djelatnosti/ - 02.07.2019.
- Anonymus 12, n.d.:n.p.: https://www.belje.hr/history-events/belje-prelazi-u-drzavno-vlasnistvo/ - 02.07.2019.

- Anonymus 13, n.d.:n.p.: https://knezevi-vinogradi.hr/opcina/naselja/mirkovac-i-radnicka-naselja/ - 04.07.2019.
- Anonymus 14, n.d.:n.p.: http://www.tzbaranje.hr/hr/atrakcije/kulturne/pustara-zlatnagreda,4788.html – 04.07.2019.
- Anonyumus 15, 2011:11: https://www.dzs.hr/Hrv/publication/metodologije/metod_67.pdf - 06.07.2019.
- Anonymus 16, n.d.:n.p. https://uprava.gov.hr/o-ministarstvu/ustrojstvo/uprava-za-politicki-sustav-i-organizaciju-uprave/lokalna-i-podrucna-regionalna-samouprava/popis-zupanija-gradova-i-opcina/846 - 05.07.2019.
- Anonymus 17, n.d.:n.p.: https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/firstres/censusfirstres.htm – 05.07.2019.
- Anonymus 18, 2019:n.p.: http://www.obz.hr/index.php/k2-listing/item/1084-turizam-u-osjecko-baranjska- zupanija-u-srpnju-biljezi-rekordne-brojke?fbclid=IwAR0IeZyARm70iaod7qvRz3H3YJadWq95jTR3zbeX-3HVuT8wW3q9-ZKYsps – 10.07.2019.
- Anonymus 19, n.d.:n.p.: https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=31 – 12.07.2019.
- Anonymus 20, n.d.:n.p. http://www.poslovni.hr/poduzetnik/kupili-25-ha-u-osijeku-idu-u-strojnu-obradu-za-izvoz-337486 - 12.07.2019.
- Anonymus 21, n.d.:n.p.: https://cistracun.net/2017/01/23/projekt-stara-pekara-vrijedan-je-vise-od-66-milijuna-kuna/ - 12.07.2019.
- Anonymus 22, n.d.:n.p.: https://mint.gov.hr/kategorizacija-11512/11512 - 13.07.2019.
- Anonymus 23, n.d.:n.p.: https://mint.gov.hr/pristup-informacijama/kategorizacija-11512/arhiva-11516/11516 - 13.07.2019.
- Anonymus 24, 2019:n.p.: https://www.icv.hr/2019/01/kapela-dvor-u-kuriji-jankovic-u-2018-godini-porastao- broj-nocenja-za-57-posto-u-tijeku-su-radovi-na-izradnji-sportsko-rekreativnog-centra/ - 13.07.2019
- Anonymus 25, 2019:n.p.: http://www.vpz.hr/2019/04/02/podrucju-viroviticko-podravske-zupanije-2018-godini-ostvareno-43-597-nocenja-cak-61-posto-vise-lani/ - 13.07.2019.
- Anonymus 26, 2019:n.p.: https://www.icv.hr/2019/07/hotel-kurija-jankovic-nastavlja-predstavljati-lokalne-proizvodace-i-povezivati-turisticku-pricu-na-vise-razina/ - 13.07.2019.

- Anonymus 27, 2018:n.p.: http://republika.eu/novost/71026/kupite-na-drazbi-kozaru-obnovite-ju-i-dovedite-u-nju-start-up-ove-i-tvrtke-u-usponu - 20.07.2019.
- Anonymus 28, n.d.:n.p.: http://www.lauba.hr/o-nama/ - 21.07.2019.
- Anonymus 29, 2018:n.p.: https://kreativna-riznica.com/4-popularizacijski-simpozij-kreativne-industrije-kreativna-riznica/ - 02.08.2019.
- Anonymus 30, n.d.:n.p.: https://knoxvillehistoryproject.org/2018/06/04/nine-practical-reasons-to-save-historic-buildings/ - 30.07.2019.
- Alter. 2014:n.p. TreeHugger: https://www.treehugger.com/green-architecture/older-smaller-better-why-new-ideas-need-old-buildings.html - 30.07.2019.
- Bačić, 2017:n.p. HRT Radio Osijek: https://radio.hrt.hr/radio-osijek/clanak/kako-sacuvati-baranjske-pustare/143138/ - 04.07.2019
- Batorović, Mato. 1990. Sakralna zbirka franjevačkog samostana u Osijeku, Informatica museologica, Vol.20 No.3-4 Listopad
- Bešić Đukarić, 2018:n.p. Dnevnik.hr: https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/tri-zgrade-postale-su-pretijesne-osjecki-poduzetnicki-inkubator-odskocna-je-daska-mnogim-tvrtkama---507088.html - 12.07.2019.
- Damjanović, Dragan. 2009. Stari vukovarski vodotoranj iz 1913. godine. Građevinar 61/8
- C. Robinson: https://www.britannica.com/topic/postindustrial-society - 20.04.2019.
- Eberhard, 2017:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/344012/3/Grad-razmislja-o-otkupu-zgrada-Kozare-i-Sibicare-novcem-iz-EU-fondova - 25.07.2019.
- Eberhard, 2019:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/389901/3/Kozaru-za-220000--kupio-predsjednik-dentalne-komore - 20.07.2019.
- Fridl, 2013:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/234035/11/Djurdjenovac-od-nekadasnjeg-centra-drvne-industrije-do-grada-koji-se-odupire-zaboravu – 01.07.2019
- Galiot, Kovačić, Jadranka. 2008. Gospodarski i kulturni utjecaji njemačkih doseljenika na tradicijski život Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema, od početka 18. stoljeća do 1941. Godine. Etnološka istraživanja, No.12/13
- Galjer, Jasna. 2000. „Industrijska arhitektura u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća“. Historicizam u Hrvatskoj. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb
- Getto, 2019:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/391335/11/Baranjska-siva-zona-Od-pustara-do-pustosi - 04.07.2019.

- Getto, 2013:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/204343/4/U-popovackom-rudniku-bazalta--fosili-i-rijetke-vrste-sismisa - 04.07.2019.
- Karač, Žunić. 2015. „Planirani gradovi i naselja 19. stoljeća u Hrvatskoj – Činitelji urbanog identiteta i zaštite“. International Scientific Conference: Cultural Heritage - Possibilities for Spatial and Economic Development. Book of Abstracts / Obad Šćitaroci, Mladen – Zagreb. Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet
- Karač, Zlatko. 1994. Osnovna analiza urbanističko-arhitektonskog razvoja Vukovara. Prostor Vol. 2.
- Karaman, Igor. 1969. Počeci industrijske privrede u Hrvatskoj (1850-1860). Radovi Filozofskog fakulteta : Historijska grupa grupa, 1969, 6.
- Kravaršćan, 2013:n.p. Agroklub: https://www.agroklub.com/seoski-turizam/leader-za-ruralno-podrucje/9671/ - 05.07.2019.
- Kuštro, 2017:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/338143/3/Pocela-preobrazba-Trga-V-Lisinskog-i-Stare-pekare - 12.07.2019.
- Lončar-Vicković, Sanja. 2006. „Osječka industrijska arhitektura između 1918. i 1945. godine.“. Osječka arhitektura 1918.-1945.HAZU, Osijek
- Levak, 2006:n.p. Jutarnji List: https://www.jutarnji.hr/arhiva/osijek-odustao-od-alternativne-barutane/3394637/ - 12.07.2019.
- Levak, 2010:n.p. Osijek031.com: http://www.osijek031.com/osijek.php?topic_id=26734 – 21.07.2019.
- Levak, 2013:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/196351/3/U-Oculusovom-centru-bit-ce-smjesteno-devet-privatnih-ordinacija - 12.07.2019
- Nadilo B., Regan K. 2015. Tragovi i naznake predindustrijske baštine u Hrvatskoj: Sustavno potiranje razvoja manufakture u Hrvatskoj, Građevinar 67/2.
- Patković, 2016:n.p. Jutarnji List: https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/polagana-smrt-posljednjih-hrvatskih-pustara- jutarnji-s-rijetkim-preostalim-stanovnicima-naselja-nastalih-u-19.-stoljecu/5139013/ - 04.07.2019.
- Pavošević, 2017:n.p. Turistička zajednica grada Osijeka: https://www.tzosijek.hr/u-osijek-na-izvor-prvog-hrvatskog-piva-927 - 21.04.2019.
- Plevnik, Božo. 1987. Stari Osijek. Osijek, Radničko sveučilište „Božidar Maslarić“

- Solar, 2018:n.p.: http://www.glas-slavonije.hr/372303/3/Kozara-ceka-zavrsetak-stecaja - 20.07.2019.
- Smolčić Jurdana, Soldić Frleta, Đedović, Obilježja turizma u ruralnom području. *4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu*, Zbornik radova, str. 220-229.: https://www.fthm.uniri.hr/images/kongres/ruralni_turizam/4/znanstveni/SmolcicJurdana_SoldicFrleta_Dedovic.pdf – 05.07.2019.
- Sršan, Stjepan. 1998. Tvrtke u istočnoj Hrvatskoj. Državni arhiv u Osijeku
- Stipanović, C. (2018) Hotel baština u funkciji razvoja kulturne i kreativne ponude destinacije. *Ekonomska misao i praksa*. No. 1, str. 233.: https://hrcak.srce.hr/202281 - 13.07.2019.
- Sutlić, 2015:n.p. Jutarnji List: https://www.jutarnji.hr/domidizajn/inspiracije/slavonsko-naselje-svjetskog-standarda/3746634/ - 21.04.2019.
- Sutlić, 2019 Jutarnji List: https://www.jutarnji.hr/domidizajn/interijeri/ekskluzivno-donosimo-simulacije-atraktivnog-i-hrabrog-projekta-u-slavoniji/8443667/ - 14.07.2019.
- Tomić, 2007:n.p., Jutarnji List: https://www.jutarnji.hr/arhiva/u-reisnerovoj-se-uklanja-i-drvored-i-nathodnik/3782304/ - 25.07.2019.
- Volner, Hrvoje. 2015. Drvna industrija Slavonije s posebnim osvrtom na obitelj Gutmann do kraja 1918. godine. Historijski zbornik 65/2
- V. G., 2019:n.p. Glas Slavonije: http://www.glas-slavonije.hr/398689/4/Zavrsen-dvorac-Jankovic-u-Suhopolju - 14.07.2019.
- Žebec, Ivana. 2008. Utjecaj Češkog kapitala na razvoj Vukovara u razdoblju između dva svjetska rata. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

POPIS PRILOGA

Popis slika:

- Slika 1. Paromlin u Gornjem gradu
- Slika 2. Prikaz većih urbanih središta u Republici Hrvatskoj
- Slika 3. Eksterijer Kožare
- Slika 4. Interijer Kožare
- Slika 5. Eksterijer Manježa
- Slika 6. Interijer Manježa
- Slika 7. Eksterijer Šibicare
- Slika 8. Stari strojevi u prostoru Šibicare
- Slika 9. Interijer jednog od pogona tvornice OLT

Popis grafikona:

- Grafikon 1. Prikaz odnosa ruralnih i urbanih sredina u Republici Hrvatskoj
- Grafikon 2. Rasprostranjenost sakralne kulturne baštine u ruralnim i urbanim sredinama
- Grafikon 3. Rasprostranjenost sakralno-profane kulturne baštine u ruralnim i urbanim sredinama
- Grafikon 4. Period izgradnje sakralne kulturne baštine na području Osječko-baranjske županije
- Grafikon 5. Rasprostranjenost profane kulturne baštine u ruralnim i urbanim sredinama
- Grafikon 6. Period izgradnje profane kulturne baštine Osječko-baranjske županije
- Grafikon 7. Spol ispitanika
- Grafikon 8. Dobna skupina ispitanika
- Grafikon 9. Stupanj obrazovanja ispitanika
- Grafikon 10: Definicija naselja u kojem žive
- Grafikon 11. Veličina mjesta stanovanja
- Grafikon 12. „Upoznat/a sam s pojmom kulturne i kreativne industrije“

- Grafikon 13. „Kulturna i kreativna industrija može drastično poboljšati gospodarsku sliku Slavonije i Baranje“
- Grafikon 14. „Jedinice lokalne i regionalne samouprave na području Slavonije i Baranje aktivno rade na očuvanju i revitalizaciji kulturne baštine“
- Grafikon 15. „Kulturna baština i kulturne manifestacije pridonose razvoju turizma na području Slavonije i Baranje i njegov su najveći adut“
- Grafikon 16. „Lokalno stanovništvo prepoznaje značaj kulturne baštine i aktivno radi na očuvanju“
- Grafikon 17. „Radikalne intervencije na objektu kulturne baštine prilikom obnove opravdane su ako će rezultat obnove biti kreiranje novih radnih mjesta“
- Grafikon 18. „Najveći nedostatak sektora kulturne i kreativne industrije su neadekvatni uvjeti rada“
- Grafikon 19. „Slavonija i Baranja su po pitanju državnih ulaganja zapostavljene regije naspram drugih dijelova Hrvatske“
- Grafikon 20: „Gospodarski oporavak Slavonije i Baranje može pokrenuti razvoj kulturnog turizma“